

K O L O Z S V Á R

MAKSAY ALBERT

KOLOZSVÁR MADÁRTÁVLATBÓL.

Szeretném, ha kedves és hűséges képet tudnék festeni Kolozsvár arcáról, olyan képet, amely úgy mutatja meg az arc külső formáját, hogy a város lelkének tiszta és igaz ábrázolatát is ki lehessen érezni belőle. Szeretném, ha ez sikerülne nekem, ámbátor kérdés, hogy egy ilyen képet Kolozsvárról pontosan megrajzolni és találónan kiszínezni egyáltalában lehetséges-e? Sok régi írást és sok régi képet lapoztam át, sok régi mesét és friss adatot ismerek, gyermekkorom óta sok utat tettem a Brétfűtől a Házsongárdig, a Kálváriától a Szentpéteri templomig: de könyvek, emlékek, tanulmányok, vagy sétákon szerzett hangulatok és benyomások mintha mind úgy állították volna elém Kolozsvárt, mint sokarcú és titkot-őrző várost, mely jóval többet tud, mint amennyit tudni enged magáról.

Istenem, hogy is lehetne apróra számon venni és tovább adni azt a múltat, mely fölött annyi felleg és annyi napsugár suhant át s amelyen végig annyi könny, annyi vér, annyi verejték hullt, amelyet annyi öröm és annyi dicsőség fényesített, annyi bánat, csalódás és rossz sors feketített, hogy ha a város két vége közt a Szamos vize merő tintává válna, akkor is kevés lenne az események krónikásának ahhoz, hogy mindent felírjon. Vagy hogy lehetne hibátlanul megszerkeszteni a város jelenkorának a térképét és hogy lehetne kellemes összhangban felcsendülő helyszíni közvetítést adni zsi-bongó mai életéről? Amikor új nevet kell tanulni a város eddigi neve helyett és minden utca régi neve helyett s amikor a mostani százezer lakos egyik része nem érti meg a másikat? Az egyik rész azért, mert még nem gyakorolta be magát eléggé az újonnan tanult nyelvben,

a másik rész azért, mert szándékosan és tudatosan nem is akar megérteni és nem hajlandó elismerni semmit, ami Kolozsvár sok évszázados régi történetének lelkéből gyökerezik s még ma, a történelem új fejezetének napjaiban is, szeretettel tapad a régi gyökerekhez.

De ha ezek így vannak is, azért mégsem nehéz Kolozsvárról beszélni. Szívesen beszéltem magáról, talán éppen azért, mert sokarcú és titokzatos város s mert annyi élettapasztalata van, hol szomorú, hol meg vidám, hogy rengeteg becses dologra meg tudja tanítani az embereket, akik a kövei között sűrögnek, akár idevalók, bölcsőjük napjaitól kezdve a házsongárdi hosszú pihenés idejéig, akár pedig csak futólagos ismerkedés végett jelennek meg néhány napra az utcáin, terein s a házainak födele alatt. Kolozsvárról sok a mondani-
való, mert Kolozsvárnak sok a mondanivalója.

Nem egyszer vezettem el a város nevezetességeihez és látnivalóihoz külföldről érkezett látogatókat. Volt, akinek az ódon várfalomladékok tetszettek leginkább, volt, akinek a templomok. Akadt olyan, akinek a mai Kolozsvár sietős megújulásra törekvő nagyralátása nyerte meg a kedvét, egy másik meg a különösségek iránt érdeklődött, úgyszólván alaposan utána kellett járnom a kérdéseinek, mielőtt válaszolhattam volna rájuk.

Én magam nem egyik vagy másik részletét szeretem a városomnak. Egészében szeretem őt, úgy, ahogy volt és van. Legeslegszebbnek pedig akkor látom, ha a feleki tetőről kigyózó országúton lefelé jövet az éjszakai sötétség leereszkedése idején szemembe tűnik a völgyben nyújtózkodó várostest sok ablakának és temérdek utcalámpájának százezernyi világító szentjánosbogárkája. Ha jobbra tér az országút kanyarodása, akkor balkezem iránt látom magam előtt a sűrű fénypontok nagyobb tömegét, mikor balra fordul a serpentin, akkor a jobboldali mélységben sokasodik meg a nyugvó Szamos völgy szípkázó villany csillag-serege. Aki Tordáról estidőben érkezik Kolozsvárra, hosszú útszakaszon gyönyörködhet ebben a zavartalanul szép látványban.

A más irányokból jövő utasokat nem részesíti ennyire mutatós fogadtatásban a város. Ha Várad felől vonaton érkezik valaki, a Hója fái lóbálják meg tiszteletére lombzászlójukat, ha az országyúton jön, akkor Gyalutól kezdve a Szamos szegődik melléje úti-kíséretül. Aki Brassóból veszi errefelé az útját, annak a modern Kolozsvárral történik az első találkozása: Szamosfálvánál a katonai repülőtér hangárjai és gépszítakötői, errébb meg a vasúmenti ipartelepek ötlenek a tekintetébe. Egyik se olyan megkapó kép, mint amelyet a feleki domb magaslata felé tár az esti város. Mintha az ég csillagai bocsátkoztak volna alá a földre, pillogó fényszemcsékkel, mennyei csillagporonddal telehinteni a várost, amelynek a hajdani Kincses Kolozsvár gazdagságából úgysem igen maradt semmije, hadd hivalkodjék hát legalább ezzel az estéli kivilágítás-díszszel!

Kolozsvárnak különben nappal is előnyére válik, ha~ lehetőleg valamelyik környező magaslati pontról néz le rá az ember. Repülőgépről felvett fényképek mintaszerűen szépnek mutatják, mert alaprajzának arányosan elrendezett vonalai, terei fekvésének és utcái irányának jó elgondolással megszerkesztett célszerűsége nemcsak megnyugtató, hanem művészi összhatásukkal kellemesen ki is elégítik a szemet. Nem igen van erdélyi város, amelynek Kolozsváréval vetekedő, jól áttekinthető és művészi megoldott alapterve volna. Pedig nem modern városépítések gondolták ki, hanem jó pár száz évvel ezelőtt, amikor még csak várossá lenni készülő falu volt, eszelte ki akkori szerencsés ítéletű és ösztönszerűen előrelátó községi tanácsa, hogy bölcs dolog lesz az immár igen kicsinek bizonyuló ó-várból kifelé terjeszkedvén, mindenekelőtt egy jó tágas és szépalakú piacot kiszabni a további városnövekedés középpontjául, olyan piacot, amely méltóságos környezete lehet egy díszes és magasztos templomnak is s a piac négy sarkától a négy égtáj felé szétinduló utcák vonalául hasonlóképpen tanácsos lesz egyenes irányokat kijelölni, nehogy majdan összevissza építkezzenek a

lakosok. A hajdani nemes tanácsnak ez a jövőbenező bölcs gondoskodása annyira bevált, hogy, mint Kós Károly írja: „Ennek a városnak minden erdélyi város között a legvilágosabb, legművészibb, legáttekinthetőbb alaprajza van; utcáinak, tereinek aránya mindkőzt a legjobb. Nincsen művész, aki jobban tudta volna megtervezni a Főteret méreteiben, a templom elhelyezésében, a sugárirányban betorkoló utcák elhelyezésében.”” Kolozsvár mindig szerette, ha kérkedhetett valamivel. Például a királyi kegyvel, mely néha rásugárzott: Zsigmond király rangot és ajándékot adó kitüntető jókedvével. Vagy nagy szülőtteivel, Mátyás királytól és Bocskay Istvántól kezdve Gyulai Pálig és Bulyovszkyné Szilágyi Lilláig. Esetleg azzal, hogy Erdélynek Kolozsvár a legműveltebb városa és hogy állítólag itt beszélnek legszebb kiejtéssel a magyar irodalmi nyelvet. Mindenekfelett pedig azzal, hogy ez a város Erdély fővárosa.

Lehet, hogy ezek a büszkeségpontok viszonylagos értékűek. Más városok biztosan tudnának hasonló érdemeket felsorakoztatni, ha ilyen természetű versenyre kerülne sor. Csak az erdélyi fővárosság és a jól sikerült városi alapterv tekintetében nem tudna rácafolni Kolozsvárra egyikük sem.

Hogy Kolozsvár valóban Erdély fővárosa, arra évszázadok történelme a bizonyíték. Kitűnő alaptervét pedig megcáfolhatatlanul mutatja a térkép.

Csak hogy térképet böngészni unalmas dolog, ezért tehát én inkább sétára hívom meg az olvasót. Legjobb persze egy röpke légikirándulás lenne a szamosfalvi repülőtérrel a város fölé, de ma még kissé körülményes az ilyesmi. Ballagjunk fel helyette inkább a Fellegvárra.

A Fellegvár is csak afféle kolozsvári kérdés. Nem egyéb, mint a nyugat felől a városba folyó Szamos balpartján, a folyó partjával nagyjából párhuzamosan húzódó Hója és Borjómál hegygerincének a vége, melyen 1715 táján Stein ville tábornok egy kis erődöt épít-

tetett. Ezt nevezték el a jó polgárok Fellegvárnak. Az erőd idővel lefokozódott kaszárnnyá és katonai tömlöccé, de a büszke Fellegvár név mind a mai napig megmaradt. Pedig Kolozsvárnak a tenger színe feletti magasságától, 349 métertől, a Fellegvár magasságáig, 411 méterig mindössze 62 méter van, ennyi emelkedést pedig csak a legköltőibb képzelőtehetséggel lehet fellegbenyúló magasságnak minősíteni. Tárgyilagos értékelés szerint a Fellegvár bizony csak kisebbecske domb.

Mivel azonban meglehetősen meredeken púposodik a Szamos medre fölé (nem egy hegyomlás és házomlás volt ennek a meredekségnek a következménye), a tetejéről élesen és tisztán láthatni Kolozsvár városának a Szamos jobbpartján elterülő részét. Igaz, hogy az utcavonalak határozott metszésű egyenességeit és kanyarodásait a hatvankét méteres magasságból alátékinthető szemlélő elől részben eltakarják a tűzfalak és a tetők, de a kiemelkedőbb házak, meg a tornyok így is elég könnyűvé teszik a tájékozódást. Jól látni a főtéri templomot s a tőle négy irányban elhúzódó utcarendeket, kelet, nyugat, dél és észak felé.

Am a Főtér és a belőle szétágazó utcák keletkezése már aránylag kései fejlődési foka volt Kolozsvárnak, íme, innen a Fellegvárról letekintve, az óvári templomot látjuk legközelebb magunkhoz, a barátok templomát. Ez a templom s a körülötte meghúzódozó Óvár korábbi fejezet Kolozsvár történetében, mint a Szent Mihály templom és a Főtér. A Szamos folyásával szembe tekintve, nyugat felé a messzeségben kiveheti a szemünk a Kálvária-dombon álló kápolnát is. Azt a kápolnát mondhatjuk még az óvári városrész hozzávetőleges kortársának, de ami egyéb épített látnivaló kínálkozik a völgyben, az mind utóbb keletkezett.

A Fellegvár tetejéről tartott városszemle tehát pompás alkalom arra, hogy az alatt elnyúló folyólapályra dióhéjban és madártávlatból felrajzoljuk Kolozsvár történetének vázlatos kibontakozását.

AZ ŐSKOR.

A Kárpátok erdélyi medencéjének más területei már jócskán lakott vidékek, mikor a mostani Kolozsvár helye üres és néptelen volt még. A Szamos itteni völgye nem nagyon csábította letelepedésre a szálláskeresőket. Hűvös is, a nyugati hegyekről hideg szelek érik; félre is esik egy kicsit a világtól. Annak a másik folyónak a környéke, melyet mi Maros néven ismerünk, sokkal vonzóbbnak bizonyult. Északkeleti irányból délnyugat felé vonulóban a Maros völgye kitűnő természetes út, mely átlóként egész Erdélyt szeli s a legalkalmasabb kaput kínálja a Tisza síkjára, az Alföld felé. Ezen a tájon az éghajlat is melegebb, úgyhogy jobbak a természetviszonyok, korábban tavaszodik, később áll be a tél. A régi embert az ilyen körülmények marasztalták a letelepedésre.

Természetesen a földrajzi nevek mind mások voltak akkor.

Kolozsvár helyén valószínűleg nem volt számbavehető település mindaddig, amíg a római birodalom délkelet európai érdekei hadászati tereppé nem tették. Hihető, hogy Traianus római császár a Decebal dák királlyal szembeni győzelmes hadműveletek egyik támaszpontjául s a római hadi-zóna északkeleti végvidékének őrvárául állandósított itt egy katonai tábornak, mely később, a római hódítás állandóbb jelleget öltvén, polgári szálláshellyé bővült. A katonai tábor az Óvárnak megfelelő helyen lehetett, a hozzácsatlakozó polgári telep pedig kiterjedt az egész számos jobbparti részre. Házépítések és városszabályozások rendjén olyan római emlékek kerültek ki innen is, onnan is a föld alól, amelyek körülbelül igazolják ezt a feltevést. A római telepnek, melyet Napocának hívtak, a Felek hegyéről bevezetett vízvezetéke, csatornázása és többféle fürdője, szabályos erődítése, több bástyája, temploma és temetkezési helye volt. Mindebből a rómaiak huzamos itt-tartózkodására lehet következtetni. A tábornál ősz-

szetalálkozó hadiutak, melyek három irányba való közlekedést szolgálták, egyfelől bizonyítékai a római útépítési rendszer fejlettségének, másfelől azt mutatják, hogy Napoca fontos központ volt. A lakói rómaiak s valószínűleg valamelyik kisázsiai légió legénysége gyanánt idekerült galaták voltak; a dákokról az ebből az időből fennmaradt feliratok és hagyományok, mint legyőzött adófizetőkről és szolgálókról emlékeznek meg.

Ezt a virágzásnak induló és gyorsan népesedő római telepet azonban a Krisztus utáni harmadik század derekán a gótoknak a római birodalom felett kivívott döntő győzelmei pusztulásra ítélték. A gót-római háború ugyan nem itt dült, de Aurelianus császár kénytelen volt kivonni az itt állomásozó római haderőket, mire a katonai oltalom nélkül maradt polgári lakosság szintén biztosabb helyekre költözött. Napoca kiürült, építményei összeomladoztak, emlékét elfedte a feledés. Ma már csak ritkán vet fel az ásó vagy a csákány egy-egy kődarabot, feliratos táblát, szobortörmelékét a hajdani Napoca föld alá temetett romjaiból.

A hunok, gepidák, avarok korában Napoca helyén nem létesültek újabb települések. Akárcik voltak is ezekben a korszakokban az akkori Erdély lakói, itt nem lakott belőlük senki. Legalább is történelmi nyom, emlék, bizonyíték nem jelzi, hogy lakott volna.

A MAGYAR HONFOGLALÁSTÓL MOHÁCSIG.

Új életet csak a magyar honfoglalás hozott. Kolozs megye belesett a honfoglalási országszervezés, vagy inkább területbiztosítási berendezkedés határkörébe, amit a kolozsmegyei Ajtón és Zombor nevek tanúsítanak. István király pedig a megyeispánságok felállítása rendjén megszervezte a kolozsi ispánságot is.

Ennek székhelye a római Napoca romjain a honfoglaló magyarok által emelt védvár köré összeverődött falualjnyi telep lett, melynek élére István király várispánt tett, aki egyúttal megyeispán is volt. Ez alá az

ispán alá tartozott a vár katonáskodó és földművelő hűbéri népe. Várossá csak jóval később lett a vár. Egyelőre csak vár volt, mégpedig elég kicsike. Mindössze akkora volt, mint az úgynevezett Óvár. Illetőleg éppen ez a vár volt az Óvár.

A Fellegvárról jól látni, hiszen egészen közel van, azt a helyet, ahol a hajdani óvár nyugati szögletbástya állott. Most egy kerthelyiség van ott, azon a tájon, ahol a Monostori-úttól a Sétatér felé jövő Sétatér-utca a Szamosárok feletti hídra ér. Tudni kell, hogy a Sétatér-utcát a közelmúltban Bartha Miklós-utcának hívták, ma pedig Saguna-utcának nevezik, Andrei Saguna, múlt században élt erdélyi román metropolitáról. Nem pontosan a sarkon volt a bástya, hanem egy kicsit beljebb. Azt az utcát, amelyik a Sétatér-utcából az óvári templomhoz megy, úgy is hívták róla, hogy Bástya-utca. A Bástya-utcának az északi, a Szamosárok felőli párhuzamos utcája (régén Ser-utca volt a neve) s a déli párhuzamos utcája, a Szentlélek-utca (most Filipescu) jelzik a hajdani Óvár északi és déli falának irányát. Éppen csak egy-egy házhelynek való távolság lehetett az utcák külső szélétől a várfalig. A keleti várfal az óvári templom és zárda háta mögött húzódott s éppen derékszögben csatlakozott az északi és a déli falhoz. A nyugati oldalon az egykori Kandia (most Chinez) utca az Óvár legszélső utcája. A Sétatér-utca már kívül esett a régi várfalon.

De ez csak tájékoztatás. Az István király által létesített kolozsvári várispánság idején sem ezek az utcanevek, sem az említett épületek nem voltak még meg. A várfalak is inkább csak kőrákások, mondjuk, jó magasra halmozott kőkerítések lehettek. A magyar nem várépítő nép. Kolozsvár vára tehát nem volt olyan, mint a nyugati népek várai, de ha kicsinyen és kezdetlegesen is, mindenesetre megvolt. Mikor 1146—1300 között a hagyomány és ó történelmi emlékek szerint sorra épült Szeben, Enyed, Medgyes, Segesvár, Brassó, Szászsebes, Szászváros városa, már akkor Kolozsvár várának némi történelmi múlt állt a háta mögött. Igaz,

hogy a hagyomány Kolozsvár városának a keletkezését is az imént felsorolt várak építésének idejére teszi s német telepesek művének tulajdonítja, de ez a feltevés csak részben felel meg a tényeknek, mert a vár már megvolt, amikor a német vagy flamand jövevények megtelepedtek az oltalmában és házakat kezdtek építeni maguknak. Kolozsvár városának az ideköltözött vándor idegenek nem alapítói, csak fejlesztői voltak, ők tették a várat várossá.

Kolozsvár történetének kezdeteihez hozzátartozik a szomszédvár, a kolozsmonostori templomvár létrejöttének megemlítése is. A monostori apátságot a XI. század derekán I. Béla király alapította. Szép templomának a, gyakori viszontagságok, háborús veszedelmek, dúlások miatt csak a szentélye maradt meg az utókor számára, de annak idején a monostort és a környékbeli határokat birtokló benedekrendi szerzetesek terjedelmes és tekintélyes épületekben lakoztak ott és szolgáltak az Ūrnak. Nagy jótéteményekben és adományokban részesítette őket Szent László király is. Messze vidék urai voltak a bencések, egyedül Kolozsvár vára versengett velük a hatalom bírásáért. Míg királyi vár volt, a királyi várkatonaság ereje és a királytól nyert rang tette kiváltságos helyé Kolozsvárt, mikor pedig a királyi várrendszer gyengülni kezdett, a Gyulafehérváron székelő erdélyi püspök formált fennhatósági igényt rá és birtokaira.

A két szomszédvár egyházi urainak hatalomvágya a közelség folytán komoly súrlódásokra vezetett. Adorján erdélyi püspök és utóda Vilmos püspök a XI. század utolsó és a XII. század első éveiben valóságos hadjáratot viseltek a kolozsmonostori bencés apátság ellen.

A viszálynak a tatárjárás szabott véget. A tatárok mind a kolozsmonostori apátságot, mind a gyulafehérvári püspöki székvárost feldúlták. Kolozsvár vára aránylag keveset szenvedett pusztító látogatásuktól. Az országújító IV. Béla király aztán 1263-ban kelt adománylevelével újra megalapította a kolozsmonostori apátság jogait és birtokait; viszont László király

1275-ben, 1280-ban és 1282-ben kelt adományleveleiben az erdélyi püspökség birtokállományát rendezte s a fehérvári püspököt Kolozsvár várának bírásában megerősítette, hivatkozva arra az értesülésére, hogy e várat még István király odaajándékozta volt a „Szent Mihályról nevezett fehérvári templomnak”. A kolozsmonostori apátság és a Fehérváron székelő erdélyi püspök birtokainak határa tehát elválasztotta egymástól a két szomszédvárat.

Ennek tudható be, hogy Kolozsvár legrégebbi templomát, az óvárít, nem a benedekrendiek alapították, ami pedig természetes lett volna, hiszen a monostori bencés apátság csak egy ugrásnyira volt, hanem a domonkosrendiek, akiket nyilván a fehérvári püspök juttatott ehhez a lehetőséghez. A domonkosrendi templom építésének megkezdésekor, körülbelül a XIV. század elején, Kolozsvár már meglehetősen népes és módos hely volt. Eóbert Károly és Nagy Lajos királytól aztán még sokféle szabadságot és kiváltságot nyert s külön intézkedések szabályozták, királyi megerősítéssel megpecsételve, a kolozsvári honosságú polgárok és a város fejlődésének hírére oda vonzó jóvevények jogviszonyát.

A város körüli síkságot és domboldalakat is újabb és újabb települők szállták meg. Egykorú okiratok Szent György, Szent Jakab, Ondótelke (másképpen Tárcsa), Lomb, Szopor és Szent Péter nevű falutelepülésekről tudnak. A szent-péteri telepnek már a XIV. század elején külön temploma s papja volt. A mai „Szent-péteri”-templom tehát ennek a kornak és ennek a külön falucsának az emlékét őrzi. (A templom persze azóta újrépült.)

Az általunk óvár néven ismert vár ilyen körülmények közt szűknek bizonyult. Eljött az ideje a városbővítésnek. A városszabályozás egyik belső mozzanata a vízellátásról való gondoskodás lehetett. E végből ásták a Szamosárkot, mely a Szamos folyó vizét közvetlenül az északi várfal mellett vezette el. Egy 1352-ben kelt záloglevélben Új-szamosnak írták a mesterséges Sza-

mosárkot, amiből kitűnik, hogy azt tényleg ebben az időtájban áshatták s a levél keltekor még új volt.

A városfejlesztés további jelentős része a megnövekedett számú lakosságnak és a közeli környék népének hadvész idején való befogadására alkalmas menedékvár építése. Az Óvár északi és nyugati falát kellően meghosszabbították tehát s kelet felé és dél felé új várfal rakásába kezdtek. A megnagyobbított új várnégyszög közepe a nagypiac lett, a négy égtáj felé pedig az akkori legfontosabb városokba vezető irányoknak megfelelően jelölték ki a'z utak heryét. Észak felé ment a szilágysági út, melynek az északi várfalon megfelelő kapunyílást hagytak s mivel a kapu előtt az Új-számoson hidat kellett verni, a későbbi nemzedékek a kaput Híd-kapunak s a piactól a kapuig vezető utcát Híd-utcának nevezték. Kelet felé a besztrcei út ment, ez lett a Közép-utca, kapuja a Közép-kapu. Északra a tordai út indult, mely az újkori Egyetem-utca helyén haladt végig s a Tordai-kapun kiérve a várból, a déli fal mentén, a későbbi Petőfi (most Avram Iancu) utcába fordult, melyet Kül-tordai-útnak neveztek s ez a déli és keleti fal sarokbástyájánál kanyarodott fel a feleki hegyre. Nyugat felé a váradi út ment s mivel ebben az irányban a legközelebbi stáció a monostori apátság faluja volt, Monostori-útnak, kapuját Monostori-kapunak keresztelték. Mindegyik út a nagy piac megfelelő szegletétől indult ki s mindegyiknek megvolt a piac szomszéd szegletétől kiinduló párhuzamos utcája. A Híd-utca párhuzamosa az Óvár Víz-utcája volt, a Monostori-úté a Szín-utca, vagy Szén-utca (melynek a mi időnkben Jókai-, illetőleg legutóbb Iorga-utca lett a neve), a Közép-utcának meg a Magyar-utca volt a párhuzamosa. Egyedül a Tordai-út nem kapott akkor párhuzamos utcát, legfeljebb a kerteken keresztül lehetett áthatolni a Farkasok-utcájára, de utóbb a kerteket is beépítették s csak amikor a mai városházát emelték, tették meg annak udvarát a Közép-utcaról dél felé nyíló átjáró sikátorrá.

Tulajdonképpen nem időszerű ezeket az utcaneveket itt felsorolni. Bizonyosan beletelt abba egy-két század, míg az utcák egészen kialakultak, a várfalak megépültek, a kapuk készen lettek s a bástyák megkapták azt a formájukat, ahogyan régi képekről ránk maradt az ismeretük.

A mi napjainkat, sajnos, nem érték már meg a bástyák, se a falak. Csak itt-ott maradt belőlük egy-egy impozáns részlet. Legépebben a délkeleti bástya áll, a Bethlen-bástya, mely előzőleg a szabók bástyája nevet viselte, mert a szabó céhnek kellett gondoznia, de ez sem eredeti, hanem az ősi bástyának a XVII. század első negyede táján újraépített formája. Megvan aztán még a délnyugati bástyának, a Varga-bástyának egy kis része is, elég hosszú épen maradt falszakasszal együtt, — ezt meg inkább Bogdánffy-bástya néven ismerték a régi kolozsváriak, mert a külső oldalán fekvő, a Majális- és Petőfi-utca sarkát képező telket 1811-ben egy Bogdánffy nevű kereskedő vette meg a várostól s emeletes házat építtetett rá, melyben a múlt századi vidám Kolozsvárnak sok mulatsága zajlott mindaddig, amíg fel nem építették a Belmonostor (később Unió, most Memorandului) utcán a városi vigadót, a Redoutot. A Bogdánffy ház báljainak muzsikája és énekcsengése addig visszhangzott az ősi várfalon, amíg a bástyára is ráragadt a Bogdánffy név. Megemlíthetjük végül, hogy az északi fal Szappany-utcai bástyájának helyén áll a mai tűzoltó torony.

Mindez azért ötlük az eszembe s késztet, hogy elmondjam, mert a Fellegvár tetejéről alátekintve, magam előtt látom és felismerem a helyeket. Ám térjünk csak vissza a XIV. század elejére s akkor mindezek a látnivalók eltűnnek a szemünk elől, hiszen az erőteljes falakkal büszkélkedő megnagyobbított város képének akkor még legfeljebb csak reményteljes látomása élt a polgárok és előljáróik lelkében.

Élni okvetlenül élt s minden bizonyal alkotásra serkentő tervvé is hamarosan kivirágzott ez a remény a kolozsvári polgárokban, mert nemcsak szükségük volt

a városnagobbításra, de eléggé meg is tollasodtak, hogy valóban munkához kezdhessenek.

Az erdélyi városok vagyoni gyarapodása már Nagy Lajos idejében jelentős volt. A Velencével folytatott tengeri háborúk miatt a Kelet-Nyugat, Ázsia és Európa közötti kereskedelmi forgalom tengeri lebonyolítása lehetetlenné, vagy nagy fokban bizonytalanná vált, tehát a kalmárok szárazföldi útra szorítkoztak s jórészt Erdélyen át szállították a portékáikat. Kolozsvár ezidőtájt vámmentességet kapott Magyarország felé s élelmes lakosai igyekeztek is kihasználni előnyös helyzetüket.

Az ekkori okleveleken és pecsétfeliratokon már állandósul a város későbbi, évszázadokon át használt „Kolozsvár” neve. Addig Klusuar, Kluswar, Koluswar változatok fordultak elő, de rendre mindinkább előtérbe nyomult a „Koloswar” formában való írásmód.

Oklevelekben és pecsétes iratokban pedig nagy forgalma volt ebben az időben a város levéltárának. Királyi kiváltságlevelek, parancsiratok, folyamodványok, felterjesztések jöttek és mentek, városi jegyzékek és szerződések keltek és nyertek hitelesítést. Mindjükből az állapítható meg, hogy a város lakossága királyhű nép volt, aminek viszonzásául nagymértékű önállóságot és számtalan kiváltságot kapott.

Ennek a ténynek komoly jelentősége van. A vármegyei szervezetű területeken ekkortájt már megkezdődött a lakosság rendi tagozódása. Egyedül a szabad Székelyföldön maradt meg a társadalmi egyenlőség: a székelységet viszonyai egy-rendű, katonáskodó, kisenemes néppé tették. Másutt kezdetét vette a nemzeti-ségi elkülönülés. A szászság a királyföldön megszervezte a maga zárt egységű polgári életét. A románság, bár nem volt kiváltságos nemzet, ténylegesen létező voltában szintén a sajátos nemzeti berendezkedés ösvényére lépett, ami főleg Hunyadban és Fogarasban volt észlelhető. Kolozsvár lakossága azonban, nagyfokú önállósága és bőséges kiváltságai birtokában valahogy mentes tudott maradni a rendi tagozódástól is, a nem-

zetiségi ellentétektől is. Mintegy semleges terület volt és elég sokáig az is maradt. Jakab Elek, Kolozsvár nagytudományú történetírója, felkutatta, hogy ez időben ugyanannyi magyar, mint szász lakos „viselt magasb hivatalt s forgott a közdolgozokban”. Román lakosa ekkor még valószínűleg nem, vagy alig volt Kolozsvárnak, mert az oklevelek egész Nagy Lajos királyig csak Felek faluval kapcsolatban emlékeznek meg román lakosokról is. De hogy a románokkal szemben is milyen megértő tudott lenni a kolozsvári szellem, arra jellemző, hogy a guberniumi korszakban az 1791-i kolozsvári országgyűlésen a román püspökök előterjeszthették azt a kívánságukat, hogy a románságnak a másik három erdélyi nemzettel egyenlő jog adassék, a két román vallás a négy bevett vallással egyenjogú legyen és a románság számaránya szerint részesüljön a hivatalokban; s ha ez a kívánság nem is nyert kielégítést, később, az 1842-i kolozsvári országgyűlésen éppen magyar részről, a Wesselényi Miklós pártja részéről hangzott el a sürgetés, mely a román ortodox vallás bevett vallássá tételét sürgette.

Átugrottunk négy évszázadot! A történeti rend szerint csak a kolozsvári lakosság XIV. századi egyetértésénél tartunk. Ez az egyetértés jó gyümölcsöket termett. A polgárok meggazdagodtak, megtehetősdtek. S mivel ahol jólét van, oda szívesebben megy a pénz, Kolozsvár a hagyomány állítása szerint már Róbert Károly idejében pénzverdét kapott. Kereskedelme virágzott, céhek alakultak benne, közügyei jó rendben folytak.

Az ilyen viszonyok kedveznek az építkezéseknek. Az óvárból kinőtt Kolozsvár hamar belepte az új városrészterületeket. Kápolnák, emberbaráti intézmények is létesültek. A város vezetői és polgárai hihetőleg korán megérezték, hogy Isten iránti hálájukat egy díszes székesegyház építtetésével kellene kifejezésre juttatniuk. Ebből az érzésből született meg a Szent Mihály-templom, máig is gyönyörű dísz a Főtérnek és legszebb ékesége egész Kolozsvárnak.

A Szent Mihály-templom keletkezését a közvélemény Zsigmond király kezdeményezésének és művének tulajdonítja. Van azonban a kolozsvári plébánia levéltárában egy búcsúlevél, mely más dátumhoz ad kulcsot a kezünkbe. E levél egyik pontja szerint bűnbocsánatban részesülnek mindazok, akik a kolozsvári Szent Mihály-templomnak értékes ajándékokat hagyományoznak. Szóval, amikor e búcsúlevél kelt, a Szent Mihály-templom már épülőben volt. Karácsonyi János, a neves történettudós, az oklevélen szereplő püspöki jóváhagyások aláíróinak dátumaiból kiszámította, hogy az irat 1349 január havában kelt, vagyis a Szent Mihály-templom építése már a XIV. század első felében elkezdődött. Természetesen akkor lassan ment egy ilyen nagyszabású építkezés. Teljesen kész csak 1442-ben lett a templom, tehát tető alá tényleg Zsigmond uralkodása alatt került, sőt Zsigmond meg se érte a végleges befejezését. De *úgy* ő, mint utóda, V. László király, gazdag adományokkal segítette elő a nagyarányú székesegyház valóban királyi pompával való elkészítését.

A főtéri templom építési dátuma világosságot vet a várfalak építési korára is. Kétségtelen, hogy kerítetlen városba ilyen díszes templomot az akkori emberek nem mertek volna építeni. Így tehát a várfalakat legalább is a templommal egyidőben rakni kezdték. Jakab Elek ugyan úgy véli, hogy az új vár Zsigmond király kezdeményezésére 1405-ben kezdett épülni, de erre az évszámra nézve megint azt mondhatjuk, hogy Zsigmond királynak 1405-ben kelt adománya, mely Kolozsvár városát a várfalépítés javára jövedelmű malmok birtokába helyezte, csak arra szolgált, hogy a már elkezdett erődítési munkát új lendületbe hozza, nem pedig az erődítés kezdőköltségeire volt rendelve.

Zsigmond király kitüntető érdeklődést tanúsított Kolozsvár iránt. 1409-ben „Kulcsos város”-sá emelte s ezzel a legfelsőbb intézkedéssel hivatalosan elismerte, hogy Kolozsvár városa a maga ura s felette se a királyi korona Erdély feletti uralmát képviselő vajda, vagyis

a világi, se az erdélyi püspök, vagyis az egyházi hatalom nem rendelkezhetik önkényesen.

Valószínű azonban, hogy a királyi kegy nem volt egészen önzetlen. Zsigmondról köztudomású, hogy egyfelől az adójövedelmek fokozása céljából mozdította elő a városok fejlődését és a polgárság jogainak bővítését, másfelől a már jelentkező török veszedelem miatt serkentette országa városait erődvédelmi rendszerük javítására. Kolozsvárnak mindenesetre haszna származott abból, hogy a király nem csak parancsokat küldött, hanem anyagi hozzájárulással is kézzelfoghatóvá tette a jóindulatát.

A város védelem égető szükségességét éppen azidőtájt, mikor a Szent Mihály-templom építésének és a várkibővítésnek terve a megvalósulás stádiumába jutott, egy szomorú eset bizonyította. Ha Kolozsvárt nem is voltak rendi és nemzetiségi ellentétek, Erdély többi részein voltak, s a kiváltságos nemesi és egyházi rétegek gyarapodásával párhuzamosan a jobbágyság helyzete egyre romlott, míg végre 1436-ban az elégtelenség — részben a huszita tanok révén fellépett demokratikus hangulat hatásának betudhatólag — lázadásban robbant ki. A jobbágyforradalom az erdélyi vajda seregeit megszalasztotta s a fegyverre kelt nép 1438-ban Kolozsvár városát is megszállotta. A forradalmat a veszélyeztetett nemesség csak a székelyek és szászok segítségével tudta leverni a kolozsmonostori csatában.

Így a város lakossága, hogy hasonló meglepetésektől védve legyen, a saját érdekében önként vállalta az áldozatokat, melyeket a várépítés költségei ráróttak, de mindenesetre örömmel fogadta a királyi adományt is, mely e terhek egy részét levette róla. A várfalnéyszög, a monostorkapui bástya, a toraikapui és a hídkapui bástya, a középkapui bástya, valamint a délkeleti szegletbástya (a szabók bástyája) Zsigmond király alatt részben el is készült, de még V. László és Mátyás király alatt is voltak pótolni valók és folytatólagos építkezések.

A nagytemplom és a várfalak építésével egyidejűleg más épületek is emelkedtek a városban. Az óvári templom melletti zárda megépítése egy Mikola Ferenc nevű nemes úr buzgóságának köszönhető. Ugyanő 1442-ben magát az óvári templomot is restauráltatta. A főtéri plébánia épületet is ekkortájt emelték. Építtetője Sleydig, vagy Schleunig Gergely 1450-től 1481-ig volt Kolozsvár plébánosa. A Szent Mihály-templom tövében gombamódra nőtték ki a földből azok az apróbb épületek, köztük kőházak is, melyekben a székesegyház száz évnél is hosszabb építési ideje alatt a kőfaragók, ácsok és más mesterek laktak, azután pedig iparosműhelyek és áruboltok találtak elhelyezkedést. Ezekről csak a XIX. század végéig tisztították meg a templom környékét. Az új várfalaktól védett város piacán és a piac közelében a jómódú polgárok is bizonyára siettek lakóházakról gondoskodni maguknak. Építési mintájuk az a háztípus lehetett, melyet Kolb István szász szőlősgazda óvári háza képviselt. Kolb István háza főképpen azért nevezetes, mert benne született 1443-ban Hunyadi Mátyás.

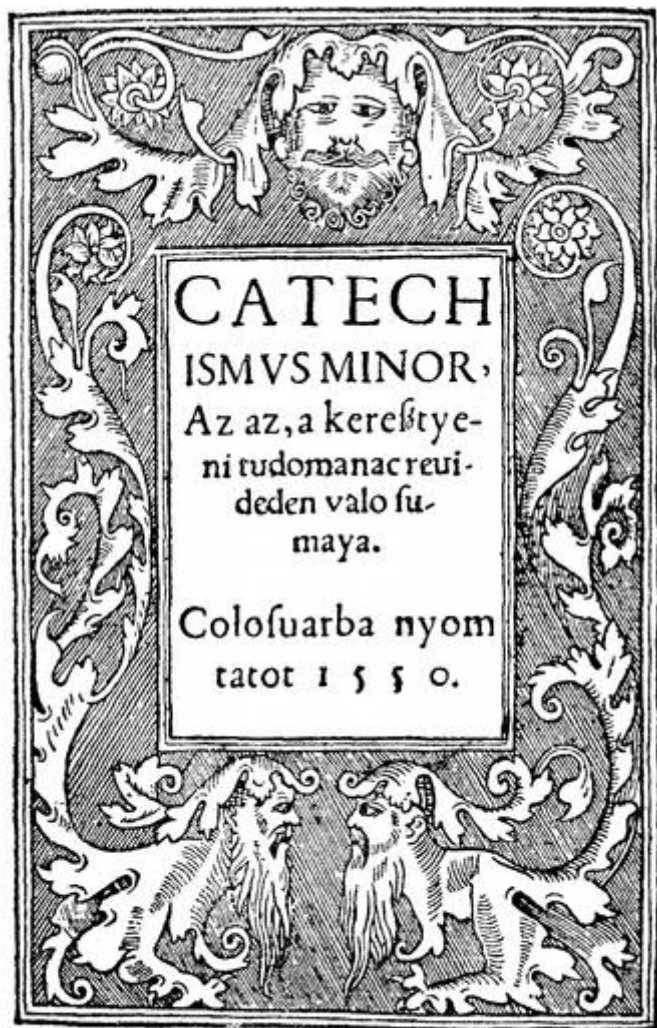
Mátyás bőkezű jótevője volt szülővárosának s egész életében elhalmozta ragaszkodása és szeretete jeleivel. Adókedvezményeket, kereskedelmi könnyítéseket engedélyezett s ha a város kiváltságainak sérelméről hallott, azokat sietett orvosolni. Kolozsvár jómódja ekkor már országos híré volt s alighanem ide vezethető vissza a „Kincses Kolozsvár” dísznév eredete. Mátyás uralkodása alatt a már szervezeten működő céhek mellé egész csomó új céhszervezet alakult. Többek között ebből az időből való az aranymíves céh szervezkedési szabályzata is. Az ötvösök pedig mindig a gazdag városokat szerették. Kolozsvárott az általános gazdagság mellett jóforgalmú nemes-fém piac is volt, mert az állítólagos Róbert Károly-féle pénzverdét 1446-ban Hunyadi János firenzei olasz mesterekkel modernizáltatta s elrendelte, hogy az összes erdélyi bányák aranyát-üzstjét Kolozsvárott kell beváltani. Ez különösen vonzhatta az ötvösmestereket. A viszonyok kedvezése

miatt művészetük a későbbi időkben is elég sokáig jelentős ipara maradt Kolozsvárnak, annyira, hogy egy évszázaddal később ezen a téren a százok városaival is felvehették a versenyt, különösen akkor, amikor János Zsigmond erdélyi fejedelemsége alatt a moldovai Petra Rares Erdély bírására sóvárogva Beszterce táján megkísérelte kibővíteni tartománya határait. Az értékes nemesfémekkel dolgozó szász ötvösök nem érezték magukat biztonságban a hadizóna területén s elhúzódtak onnan a védettebb Kolozsvárra. Az ötvösök 1561-i céhszabályai szerint a céhmesteri tisztelet felváltva kellett egyszer magyar, máskor szász mesterre ruházni.

A magyar-szász aránylagosság gyakorlatára a városkormányzás terén is nagyon vigyáztak. Elsőnek Szilágyi Mihály országkormányzó rendelte el, hogy Kolozsvárnak magyar és szász bírása váltakozva legyen, majd Mátyás király is felfrissítette a rendelet érvényét.

Az anyagi jólét és a külső életfeltételek biztosításán túl Mátyás király szülővárosa lelki javait is szívén viselte. Az ő akaratából indult meg a késői gót stílusú Farkas utcai templom építése, 1486-ban. Az építés nagy munkájának véghezvitelével az uralkodó a Szent Ferencről nevezett minorita rendet bízta meg, s udvari kincstárából és a királyi sóbányák jövedelméből gazdag építési segélyeket folyósított. A templom aránylag rövid idő alatt felépült. A fennmaradt adatok szerint 1516—1520 táján már készen volt. De Mátyás király már nem élt, II. Lajos volt az uralkodó s az új templom és az ígéretesen fejlődő város fölött sötét felhők kezdtek gyülekezni.

A mostoha idők előjeleképpen 1514-ben a Dózsa György-féle parasztfordalom vér- és tűzhulláma csapott át Kolozsvár városán. A jobbágyok elégedetlenségének vérbefojtása után a főúri rendnek méginkább megnőtt a szava, annyira, hogy míg a régebbi Kolozsvárnak nem sok baja volt a rendi túlkapasok miatt, Lajos idejében, hol az erdélyi vajda, hol önkényeskedő főnemesek részéről érték a várost erőszakosságok. A gyöngye királyok, II. Ulászló és II. Lajos alatt, az ország

A „Catechismus minor“ címlapja.

Heltai Gáspár nyomdájának legelső ismert kiadványa 1550-ből. Egyetlen példánya az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtárában.

területe megkisebbedett s a vámhatárok szűkülését és a külkereskedelem megcsappanását erősen megérezték Kolozsvár árusai és iparosai. Még nagyobb kár érte a várost II. Lajosnak abból az intézkedéséből, hogy a pénzverdét és az arany-ezüst beváltó állomást Szebenbe tette át.

Ahhoz azonban még mindig elég gazdag és elég erős volt Kolozsvár, hogy Zápolya János erdélyi vajda jónak lássa magasabbra irányuló tervei lépcsőjéül igénybevenni s idehelyezni az erdélyi tartományi gyűlések és az erdélyi vajdai hadsereg fő állomáshelyét. Néhány évi távollét után a pénzverő-ház is visszakerült Szebenből. De a régi jó idők nem tértek vissza. Jött a mohácsi vész, megváltozott a világ. Új kor köszöntött Erdélyre s új fejezete kezdődött Kolozsvárnak is.

A kolozsvári piaci templom ódon falai voltak a tanúi annak a megrendítő jelenetnek, mikor Izabella királyné, Zápolya özvegye, átadta a koronát I. Ferdinánd követeknek.

KOLOZSVÁR A FEJEDELMEK KORÁBAN.

Erdély új politikai helyzete, Magyarországtól való különszakadása s a fejedelemség korszakának beköszöntése a szellemi élet változásának és megújulásának is keretéül szolgált. Kolozsvár már 1553-ban a reformáció mellett döntött, átmenetileg a kálvinizmus felé hajolva, majd Dávid Ferenc befolyására az unitárius elvek előtt hódolva meg. Amikor az 1556-i kolozsvári országgyűlés határozattá emelte a Magyarországtól való különválást, annyira erős volt már a protestáns öntudat, hogy az országgyűlés a katolikus egyházi javak szekularizálását is kimondta Erdélyország kincstára javára.

A felekezeti eltolódással együtt a nemzetek közti arány mérlege is félrebillent.

János Zsigmond alatt a kolozsvári városkormányzásban fokozatosan előtérbe nyomultak a magyarok

s kisebbségbe kerültek a századok, minthogy a népesség aránya a XV. század vége óta a magyarság javára tolódott el.

Az országgyűlési végzés értelmében a római katolikus templomok, egyházi épületek és iskolák a város birtokába mentek át. A protestáns vezetőség természetesen a reformáció felekezeteit támogatta s így a Szent Mihály-templomot és az óvári domokosrendi zárdát az unitáriusok foglalták el, mint akik akkor legszámosabban voltak Kolozsváron; a még egészen új Farkas utcai templom és zárda pedig majdnem két évtizedre üresen maradt. Az óvári klostrom helyén létesült unitárius felekezeti iskola százharminc éven át maradt protestáns kézen s csak 1693-ban kapta vissza a katolikus felekezet, a jezsuita szerzet klostromául. A Farkas utcai templomra rövidebb ideig kellett várniok a katolikusoknak, mert Báthory István erdélyi fejedelem, a későbbi lengyel király, már 1580-ban birtokába helyezte a jezsuitákat. Azonban ők is csak rövid ideig maradtak a szép templom gazdái. Székely Mózes fejedelemsége alatt, 1603 tavaszán, az unitárius első pap, Toroczkai Kovács Máté annyira felingerelte a jezsuita szerzetesek ellen a város polgárait, hogy a fékevesztett tömeg megrohanta és használhatatlanná rombolta székesegyházukat.

Míg Báthory István élt, a jezsuitáknak jó dolguk volt. Nemcsak a rövid ideig élvezett Farkas utcai templomot kapták tőle, hanem segítségével főiskolát létesíthettek s fejedelmi kegyének köszönhették, hogy a kolozsmonostori szép apátsági székesegyház is az övék lett. Annál mostohábbra vált a sorsuk Báthory István halála után. A másik Báthory, a szélsőséges és önkényes Báthory Gábor fejedelem teljesen kitiltotta Erdélyből a jezsuitákat. Kolozsvári egyetemük bezárult, templomuk és szemináriumuk rommá lett, parlagon maradt monostori székesegyházukba beleütött a villám.

De Báthory István nemcsak a jezsuitákat pártolta. Kolozsvár városa általában sok jótéteményt kapott tőle. Még akkor se feledkezett meg róla, mikor lengyel

királlyá választották. Maga helyett a bátyját, Báthory Kristófot hagyta helytartóul, sőt az 1576 március 17-i kolozsvári országgyűlésen erdélyi fejedelemmé is megválasztatta őt s rajta keresztül még sok ízben jelét adta Kolozsvár iránti szeretetének. Különösen a bástyákra és a várfalakra volt nagy gondja a Báthory fivéreknak. A Mátyás király korabeli Híd-kapu bástyáját Báthory Kristóf átalakította s elébe új köhidat építtetett. A városháza mai épületének lépcsőházában látható Báthory Kristófnak egy olyan címere, mely a Monostori-kapu falából került mostani helyére s azt hirdeti, hogy a Monostori-kaput is ő építtette újjá, 1581-ben. Ugyan-
 ebben az évben készült el a Közép-kapu melletti őrház.

Mivel Báthory István és Kristóf uralma elég biztosságos viszonyokat teremtett, a városi polgároknak is élénk volt az építkezési kedv. Kolozsvár régi címeres emlékei, melyek az akkori építkezések tanúi gyanánt megmaradtak, beszédesen tesznek bizonyosságot erről. Alighanem ebben az időben építették a Főtér keleti oldalán a Wolphart-féle házat, melynek tulajdonosa Wolphart István, híres matematikus volt s éppen Báthory Kristóf idejében ő viselte Kolozsvár főbírói tisztét. Tőle Kakas jogtudós örökölte a házat, amelyet azonban a hagyomány Báthory-ház névre keresztelt el, nyilván az építtetési körülményeknek a Báthoryakkal kapcsolatos vonatkozásai miatt. A Főtér 26. számú ház a XVI. század második felében Filstich Péter tulajdona volt, aki 1573-ban céhmestere volt a kolozsvári arany-
 műveseknek. Ez az egyébként egyszerű épület fényes ünnepek színhelye volt a XVI. század végén és a XVII. század elején. Fejedelmi vendégek szálltak meg benne: például Bánffy Dénes, amikor Báthory Annával, Gábor fejedelem húgával, eljegyezte magát, e ház vendégszeretét vette igénybe. Segesvári Bálint krónikája megörökítette, hogy a Bánffy Dénes jövetelének öröme rendezett hatalmas ágyúzástól a piacon sok ház megrepedezett, a kályhák pedig mind beomlottak.

Ám az ünnepnapok mellé véresárnyékú, szomorú napok is érkeztek. Ilyen napot hozott Kolozsvárra

Békési Gáspár embereinek a piaci vérpadon 1575-ben történt lefejeztetése, mely gyászosan tett pontot a Báthory István elleni Békési-féle felkelésre. Tizenkilenc év múlva, 1594-ben, Báthory Zsigmond ismételte meg a tömegkivégzést, aki a Szent Mihály-templom tövében ölette le a Habsburgok felé tekintgető terveinek útjában álló főembereket.

A Báthoryak után Bocskay István lett Erdély fejedelme. Bocskayt szoros szálak fűzték Kolozsvárhoz, hiszen itt született. Szülőháza az Óvárban volt, a Mátyás király szülőházával átellenes sarkon. A nagy szülött emlékét a régi épület helyére emelt ház kapu alatti falán négy kőtábla őrzi. Az első két táblán Bocskay születési körülményeiről és tetteiről szóló latin feliratok olvashatók, a harmadik tábla Bocskay címerét ábrázolja, a negyedik tábla latin verse Juno, Minerva és Venus istennőket magasztalja. Az emlékkő a fejedelem halála évéből, 1606-ból való.

Bocskay István a fejedelemséggel nem könnyű feladatot vállalt. A belátás nélküli, kapkodó és idegbeteg Báthory Zsigmond meggondolatlan politikája Erdélyországot belsőleg is meggyengítette s külső ellenségeknek is kiszolgáltatta. Rudolf császár, hogy Erdélyt meghódításra kényszerítse, ellene biztatta Mihály moldovai vajdát, majd a vajda győzelme után Básta tábornok rémuralmának vetette alá Erdélyt. Ennek a megalázott, elnyomott országocskának a védelmét vállalta Bocskay.

Küzdelmeit siker koronázta. Nemcsak helyreállította, de gyarapította és fejlesztette azokat a politikai, anyagi és szellemi fejlődési lehetőségeket, melyeknek Báthory István uralma vetette meg az alapját. Míg Magyarországon ebben az időben már megkezdődött a főúri birtokok aránytalan megnövekedése és a szegényebb néprétegek általános leromlása, Erdély vármegyéiben a nagybirtokok elterpeszkedése nem ölthetett olyan méreteket, hogy a kisebb birtokokat megfojtotta és a föld népét földönfutóvá tette volna. Ellenkezőleg, Bocskay éppen a kisnemes osztályt erősítette meg a székely köznép szabadságjogainak törvénybefoglalt biz-

tosításával s a hadviselés rendjén alatta katonáskodott földtelen hajdúnép birtokbalepítésével és megnemesítésével. Bocskay hajdúiból Kolozsvárnak is jutott. A megszilárdult rend termékeny talaja lett a városi polgárság fejlődésének. A városi polgárok olyan önállósági kiváltságokhoz jutottak, hogy rendjük keretei között nagyfontosságú és komoly felelősségű kormányzati teendőket is képesek voltak elvégezni, így például a városok hadi védelmét a céhszervezetek megfelelő igénybevételeivel hosszú ideig ők látták el — és jól látták el.

Sajnos, Erdély sorsa hintasors volt: minden magasbalendülése után mélybezuhanás következett. Bocskay bölcs kormányzása után a zabolátlan Báthory Gábor fejedelemsége kevés híján pusztulásba taszította az alig magához tért kis országot.

De aztán Bethlen Gábor következett. Higgadt, megfontolt, körültekintő politikájú, eszes és óvatos uralkodó volt, aki Európa-szerte becsülést szerzett és diplomáciai előnyöket biztosított úgy Erdélynek, mint Magyarországnak.

Építő fejedelem volt ő is, mint kiváló elődei közül jó néhányan. Kolozsvár helyett azonban Gyulafehérvárát építette fejedelmi várossá s ott szeretett volna nyugati mintájú kultúrközpontot létesíteni. Mindazonáltal Kolozsvár sem maradt kívül uralkodói érdeklődési körén. Mindjárt uralkodása elején, 1615-ben, felelevenítette annak a törvénynek az érvényességét, mely megengedte, hogy nagyobb községek vagy városok vegyes lakossága a felekezetek számaránya szerint használhassa a templomokat. A kolozsvári katolikusoknak Bethlen Gábor, a református fejedelem adta vissza a kolozsmonostori templomot és az apátsági épületet. A jezsuitáknak megengedte, hogy visszatelepüljenek s felhatalmazta őket, hogy tanítói tevékenységet folytassanak. A Monostorra vivő főutcán, a gazdasági akadémia telkén, még ma is áll az az utcára néző egyemeletes szerény régi ház, mely a Bethlen Gábor idejében vissza-

telepedett jezsuiták rendháza és iskolája volt. A hagyomány szerint ebben az iskolában tanult egy ideig Pázmány Péter is, ez azonban tarthatatlan adat, mert azokban az években, mikor Pázmány Kolozsváron diákoskodott (1583—87.) nem Monostoron, hanem a Belvárosban, a Farkas-utcában volt e jezsuita kollégium.

Az óvári piacon már 1622-ben megvolt a kálvinisták kolozsvári kollégiuma. Ez akadémiai rangot kapott Bethlen Gábortól. (Farkas-utcai épületébe csak később, 1656-ban költözködött át a kollégium.)

A várbástyák közül a délkeleti sarokbástya, a mai Bethlen-bástya, a tordai útra tekintő homlokzatán egy Bethlen Gábor címert hordoz. Ennek az a története, hogy a bástya, melyet a szabócéh gondozott és védett, 1627-ben puskaporrobbanás következtében szétvetődött s Bethlen Gábor építtette fel újra.

I. Rákóczi György az 1603 óta rom gyanánt szomorkodó Farkas-utcai templomot hozatta rendbe. Kurlandi építészekkel végeztette el a restaurálás munkáját. A megújított templomot 1638-ban a reformátusoknak adta s ugyanakkor a városkormányzásban az unitáriusokéival egyenlő jogokat biztosított nekik. A Farkas-utcai templom mellé tornyot is akart húzatni Rákóczi György, de a torony felső része 1646-ban meghasadt és így le kellett bontani.

1641-ben az óvári szögletbástya melletti falrészét állíttatta helyre Rákóczi. Ennek emlékére a város akkori bírái, Filstich Lőrinc főbíró és Jó Mihály királybíró, emléktáblát tettek a várfalra. A várfal lerombolásakor ez a Rákóczi György címerével ellátott kőtábla a városháza lépcsőházának falára került s ott látható ma is.

I. Rákóczi György volt az utolsó erdélyi fejedelem, aki alatt jó dolga volt Kolozsvárnak. II. Rákóczi György a török porta tilalma ellenére kísérletet tett a lengyel királyi korona megszerzésére, de hadjárata rút kudarccal végződött, sőt Erdélyre ráhozta a dúló török seregeket. Kolozsmonostor nyugati határán, a fenesi mező szélén,

emlékoszlop jelöli azt a helyet, ahol a törökökkel vívott csatában II. Rákóczi György halálra sebesült.

Most már a török diktált Erdélyben. Kolozsvár ugyan, amennyire lehetett, védte magát s 1658-ban elég szerencsésen megúszott egy török támadást, sőt 1660-ban Linczeg János főbíró személyes bátorsága másodszor is megmentette a várost, de ez az erőlködés nem sokat javított az általános helyzeten. A viszonyok nagyon bizonytalanokká váltak. Mikor 1660-ban a török elfoglalta Váradot, a török hódoltság alatti magyar területek felől is nyitva volt az út Kolozsvár felé s a várfalakon kívül életben és vagyonban egyaránt sok kárt tettek a portyázó török őrzérek. A jezsuita atyák siettek is iskolástul beköltözödni Monostorról. Ekkor telepedtek be arra a helyre, ahol ma a Katolikus Státus intézményei állanak. Ott is maradtak újabb elűzetésükig, amikor aztán 1776-ban Mária Terézia a piarista rendre bízta az iskolájukat.

A török támadások alaposan megrongálhatták Kolozsvár erődítményeit. Erre abból következtethetünk, hogy a város régi könyveinek tanúsága szerint a céhek 1679-ben közgyűlési határozattal köteleztettek tornyaik és bástyáik megépítésére s Polyik János fizetőmester utasított a költségeknek a város pénztárából való fedezésére.

Hogy Kolozsvár a török pusztításoktól — a falakban tett kártól eltekintve — aránylag mégis elég keveset szenvedett, annak az lehetett az oka, hogy nagyobb térről volt szó, mint Kolozsvárról. A politikai játék Erdély bérére ment. Erdély a függetlenségét elvesztette, Kemény János fejedelem elesett, az Apafiak a török diplomácia bábjai voltak, — most már csak az volt a kérdés, hogy a törököké maradjon-e Erdélyország, vagy Habsburg kézre adja magát? Még Tököli Imre végerőfeszítéssel tett egy kísérletet s függetlenség visszaszerzésére, de rövid ideig tartó sikerek után mindent elveszített. Az Apafiak kancellárja, a nagyesszű Teleki Mihály, több kilátással kecsegtetőnek tartotta, ha a Habsburgok oltalmába biztosítja Erdélyt s addig egyen-

getett és egyensúlyozott jobbra-balra, míg 1691-ben, a Diploma Leopoldinum által, Erdély a Habsburg birodalom tartományává alakult. Mialatt Teleki alkudozott, az öreg Apafi bort ivott Ebesfalván, búsulta Erdély sorsát és gyászolta korán elhalt fiait, kik közül kettőt a kolozsvári Farkas-utcai templomba temettetett el, ifjabb Apafi Mihály pedig beérte a címzetes fejedelem-séggel és az országvesztésért kárpótlásul kiutalt Habsburg kegydíjjal.

Erdély sorsán huzavonáztak tehát a nagyurak és nem értek rá egy-egy várossal törödni. A városok pedig élni akartak. Kolozsvár is élni akart. Nem fért már be a várfalak közé. A környező falvak szintén megnöttek: terjeszkedni kezdtek a város felé. A város viszont megindult elébük. A várfalak külső oldalához házakat ragasztottak; a Szamos baloldalán kezdett kifermálódni a Hidelvei tized; a jobboldalán, kelet felé megszületett a Külmagyar-utcai, később a Külközép-utcai tized. A kőfalon kívüli Külmagyar-utcán a kálvinisták már 1672-ben iskolát és templomot állítottak. (Ennek a templomnak a helyére épült a XIX. század első negyede folyamán a „kétágú” ref. templom.) A ref. egyházközség 1696-ban elrendelte, hogy Váraljai Márton külső kántor lakni is kimenjen a várfalon kívülre és a gyermekeket szorgalmatosan tanítsa. Szentpéteren szintén működött a XVII. században egy iskola, ez az unitáriusoké volt. A hidelvei gyermekek pedig egy 1700-beli adat szerint Hidelvi Szűcs János harangozó lakására jártak okulás céljából.

Ha ennyi iskola kellett a külvárosokban, akkor okvetlenül sokan laktak már a falakon kívül. S bizonyára megindult a terjeszkedés, vagy már ugyanekkor, vagy nemsokára a többi kültek irányába is. Amint a török portyázások veszedelme elmúlt, új élet kezdődött a falakon kívül s rendre kialakultak a külvárosok, amelyeket akkor hóstát-oknak neveztek. A külmagyarutcai, külközéputcai és a hidelvei tized egy része mindmáig megtartotta ezt a nevet.

A GUBERNIUM.

Erdélynek a fejedelmek korában elég jól bevált törökbarát tájékozódását 1691-ben a Habsburgok fennhatóságának elismerése váltotta fel. Ennek a politikai cserének azonban súlyos velejárói voltak. Alapokmánya, a Diploma Leopoldinum, megígérte ugyan az önkormányzatot Erdélynek, de a gyakorlatban az önkormányzatnak csak a neve maradt meg, mert az erdélyi főkormányzók, a gubernium, nem kormányozhatott önállóan, hanem inkább a Bécsben felállított erdélyi helytartóság utasításai szerint működő végrehajtó szervvé zsugorodott. A magyar, székely és szász nemzeteknek névlegesen fennállott egy törvényhozó és alkotmányozó testületük, a képviselői alapon megalkotott országgyűlés, ennek azonban kevés szava volt, mert a hadügy és a pénzügy irányítása csaknem egészen a Bécsben székelő erdélyi helytartóság, illetőleg a bécsi minisztériumok jogkörébe tolódtott át.

Ezt a tulajdonképpen jogfosztásnak minősíthető átalakítást a császári kormányzat szinte észrevétlenül, nagyon ügyes diplomáciával és jól bevált számítással hajtotta végre. Az ellenállásra leginkább képes és leginkább hivatott erdélyi nagybirtokos nemeseket címeikkel, udvari méltóságokkal, a császári főváros fényes életlehetőségeivel úgy elkápráztatta, hogy azok vagy észre se vették Erdély veszedelmét, vagy ha észrevették, személy szerint olyan előnyök elnyerése felé kínálkoztak számukra utak, hogy nem tudtak elég önzetlenek lenni az Erdéllyel való együttlészenvedésre.

Ekkor nőtte ki magát az erdélyi nagybirtokos nemesi rend erdélyi arisztokráciává. Legelsőnek Teleki Mihály kancellár nyerte el a grófi címet. Kevéssel utóbb Mikes Mihályt és Apor Istvánt báróságra emelte a császár; majd Mikes Mihály koronájára ránőttek a grófi ágak is. Az első erdélyi főkormányzó, Bánffy György, szintén gróf lett s ugyanekkor jutott a grófsághoz a

Bethlen család négy sarja, köztük Bethlen Miklós kancellár.

Az erdélyi köznemesi rend, polgári osztály és jobbágynépeség viszont fokozatosan szegényedett. Az anyagi leromlás folyamata már az utolsó fejedelmek alatti országos válság idején megkezdődött; a Habsburg fennhatóság első éveiben, az ezerhétszázas évek elején pedig a kuruc háborúk viszontagságai bénították a gazdasági életet.

Kolozsvár egy jó emberöltőnyi ideig sínylette a változást és a rossz viszonyokat. De a XVIII. század közepére már felocsúdott a fejedelemség utolsó korszakának alélt és riadt állapotából s félig-meddig összeszedte magát a kuruc háborúk következményeként felépített országos legyengülésből. A Habsburg kormányzat nyugaton bevált gazdasági rendszere egy félszázad alatt Erdélyben is elég elviselhető helyzetet teremtett, az államgépezet Bécsből intézett működése rendet és nyugalmat biztosított. Ahhoz, hogy önálló gazdasági kezdeményezésekkel felvirágoztathassák magukat, Erdély városait nem nagyon engedték hozzájutni a kapzsi ausztriai érdekek, de a kisipar és a szomszédos forgalomban sürgölődő kereskedelem meglehetősen boldogult, így a kolozsvári szorgalmas polgárok is lélezgethettek és élhető viszonyok közé küzdöttek fel magukat. Ennek a polgári közepes jólétnek képét mutatja néhány XVIII. századi kisseb méretű magánház, mint például a régi Király- (most Bratianu) és Minorita-utca sarkán álló ócska épület, mely 1724-ből való s az ajtókeretein és ablakrámaín látható kőbefaragott céhjelmények és kezdőbetűk szerint Újhelyi Gábor aranyművesé volt. Ilyen a volt Majális-utca 10. szám alatti ház is, amelyet Mátéffy Dániel ötvösmester építtetett. Mátéffy Dániel a XVIII. század közepétájától a század végéig élt s abból, hogy a délnyugati vársarkon kívül építkezett, láthatjuk, hogy ekkoriban már a külső és felső szén-utcai városrész is népesedőben volt.

A Kolozsvár városát övező kőfal-erődítmény úgyis idejét múlta már. A falak álltak ugyan, de többé nem

volt szükség rájuk. Nem volt hadiállapot, nem fenyegette külső erők a polgárok élet- és vagyonbiztonságát.

A Habsburg-politika nem hadviseléssel és fegyveres megfélemlítéssel dolgozott az ausztriai fennhatóság megerősítésén, hanem a belpolitikai viszonyok kialakításával és a kulturális erőpontok megszerzésére irányuló taktikával. Az előbbi irányban az erdélyi románság nemzeti igényeinek öntudatosítása volt az eszköze, az utóbbi irányban a katolikus restauráció támogatása.

A román nemzetiségi kérdés akkor nem érintette közvetlenül Kolozsvárt. Egy 1797-beli kimutatás, mely szerint abban az évben Kolozsvárnak 14.522 lakosa volt, csak 530 román lakosról tud, 6191 református, 4686 római katolikus, 1207 unitárius, 970 lutheránus és 13 zsidó mellett. A görög keleti és a görög katolikus egyház különválását a kolozsváriak csendesén tudomásul vették s mikor Babb János fogarasi püspök 1799-ben megépíttette a kismesterutcai görög katolikus templomot, örültek is, hogy egy új templom szépíti a várost. A Hóra- és Kloska-féle felkelés Erdély nyugati és déli részeiről Kolozsvárig nem hatolt el.

A katolikus restauráció azonban annál inkább megvetette a lábát Kolozsváron. A XVIII. századot lendületes katolikus templomépítő tevékenység tette emlékezetessé Kolozsvár történetében. 1718—1724 között felépült a Farkas-utca és a Király-utca között, a későbbi Egyetem-utca felé néző homlokzattal, a barokk-stílusú kéttornyú jezsuita templom, melyből utóbb, Mária Terézia idejében, piarista templom lett. A Közép-utcában pedig a minoriták emeltek rendházat és templomot. A minoritáké eredetileg a Farkasutcai templom volt, de 1556-ban kitelepítették őket s csak jóval később bukkantak fel a Szent Péter külvárosban, ahol a Szent Erzsébet aggmenház helyén levő faépületben laktak. Innen jöttek be a Közép-utcába. A minorita templom 1760-tól 1766-ig épült, de 1779-ben a rosszul alapozott torony összedőlt és a templom elejét is megrongálta.

A helyreállítás, melyet Johann Sebastian Blaumann, a Bánffy-palota építészé végeztet, Mária Terézia és mások adományai segítségével 1782-ben fejeződött be.

A piaci Szent Mihály-templom jelentős átalakításokon ment keresztül ebben a században. Miután százhatvan évig unitárius kézen volt, 1716-ban visszakapták a katolikusok s hosszú évtizedek folyamán egész belsőjét újraalkották és felékesítették a XVIII. század barokk ízlése szerint. A Nachtigall János és Schuchbauer Antal által készített barokk szószék és oltárok (1740—1750), Gyulai László és Szakái János ötvösök arany és ezüst monstrantiája (1759), valamint Franz Anton Maulbertsch „Három királyok” című oltárfestményei (1750 körül) nagybecsű műkincsei a templomnak.

A nagyszabású építkezések ellenére, melyek a külsejét széppé és mutatóssá tették, Kolozsvárnak hivatalosan nem volt főváros jellege. Hiányzott belőle a fővárosiassághoz szükséges politikai lüktetés. A fejedelmek Gyulafehérvárát tekintették Erdély fővárosának, a Habsburg fennhatóság alatt pedig Szeben lett a központ s ott szókelt a gubernium. Ha időnként meg is esett, hogy valamilyen kiemelkedőbb politikai esemény színhelyévé lett Kolozsvár, ez csak epizód volt az életében.

És azért mégis volt valami titokzatos varázs, amely miatt Kolozsvár különb volt a többi erdélyi városoknál. Valami vonzóerő sugárzott ki belőle s ez Erdély minden részéből feléje irányította a figyelmet. Lehet, hogy egy ideig a város közismert gazdagsága kecsegtette a vidéket, de a XVIII. századra a nagy gazdagság leapadt közepes jómóddá, ez tehát csak részben lehetett oka Kolozsvár vezetőszerepének. Így talán inkább arra kell gondolnunk, hogy a falai közt hajlékot találó iskolák szereztek meg számára az általános tiszteletet. A református kollégium, amióta Apáczai Cseri János Gyulafehérvárról Kolozsvárra jöve telekor, 1656-ban, a fehérvári diákok nagy része ide is utána jött, olyan tudományos lendületet kapott, hogy a XVIII. századra már

főiskolai jellegűvé fejlődött. Egyetemi színvonala volt a katolikus felekezet jezsuita, utóbb piarista iskolájának is. Az unitáriusok, amidőn az óvári klostrom épületét vissza kellett adniok a katolikusoknak, 1694-ben a Belmagyar-utcában építették fel kollégiumukat s ez szintén értékes munkát fejtett ki a nevelésügy terén. Az iskolákból a város szellemi életébe is átáramló magasabb művelődési színvonal kedvező talajt készített a vallásos, tudományos és irodalmi célokat szolgáló nyomdák munkájának is. A kolozsvári nyomdászok nem iparosok voltak, hanem tudósok és apostolok. Legyen elég Heltai Gáspárra és Tótfalusi Kiss Miklóstra hivatkozni, akik az ezerhatszázados évek második felében a kolozsvári nyomdászatot országos, sőt európai hírűvé tették, hiszen Kiss Miklós nyomdájába külföldi fejedelmektől is érkeztek megrendelések. S az, hogy a református kollégiumnak és az unitárius kollégiumnak saját nyomdája is volt, a nagy alkotók, Heltai és Kiss Miklós örökségének méltó utódokra való átszarmazását bizonyítja.

Ezen az alapvetéseken növekedett és fejlődött Kolozsvár kulturális élete a XVIII. században. Az elvont, akadémiás tudományművelés mellett, amelynek az iskolák voltak a hajlékai, a város jómódú polgársága és művelt közönsége részéről élénk érdeklődés nyilvánult meg a kulturális kérdések, a magyar nyelv művelése és a magyar irodalom pártolása céljából indított mozgalmak iránt.

Bizonyára volt valami része ennek a szellemi élékségnek abban, hogy a gubernium szinte egy évszázadnyi szebeni tartózkodás után 1790-ben végre Kolozsvárra tette át a székhelyét. Most aztán megint itt zajlottak le az országgyűlések. A kolozsvári polgárok büszkék voltak rá, hogy városuk országgyűlés-tartó székhelyé lett s örömeiknek azzal adtak kifejezést, hogy az 1790/91-i ülészak alatt az országgyűlés tagjait ingyen fogadták szállóvendégekül hajlékaikba. Kolozsvár követei a kormányzék első itteni ülészakán Lukács József, Barta Mózes és Mauksch Tóbiás voltak. Mauksch

COMPILATÆ CON-
STITUTIONES REGNI TRAN-
SILVANIÆ, & PARTIUM HUNGARIÆ
EIDEM ANNEXARUM

Ex Articulis ab Anno Millesimo Sexcentesimo
Quinquagesimo Quarto, ad præsentem hunc usque Mille-
simum Sexcentimum Sexagesimum Nonum con-
clusis excerptæ.

P A R S P R I M A.

TITULUS PRIMUS.

Ekklesiái Dolgokról.

ARTICULUS I.

A' Melly *Religion* lévőknek Tem-
plomok kezekből a' más *Religion* lévők-
től hatalmasul ki-foglaltattak magok *authoritások*-
ból, az ilyen hatalmaskodók ellen *procedállya*-
nak, az ilyenekről irtt *Articulusok* kerint.

ARTICULUS II.

A' Melly Paraszit ember Templomot nem akarna *frequen-*
rálni, hanem az Isteni tiszteletet el-mulatná háromszor
egymás után, az ollyakat a' *Dominus terrestris* Istenhez való
buzgóságából, méltó mentsége nem lévén az olyan Jobbágy-
nak, verettefse kézi kalodába, hogy az által-is az Isteni tiszte-
letre éoktathassa.

A

ARTI-

A „Compilatae Constitutiones“ első oldala.

Tótfalusi Kiss Miklós kolozsvári nyomdájának kiadványa 1695-ből.
Eredetije az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtárában.

híres patikus volt, háza és gyógyszerháza ma is áll még s Hintz-sarok néven közismert tájékoztatói pontja a kolozsváriaknak.

Az 1791-i országgyűlést az időszerű kormányzati feladatokon kívül egyéb ügyek is foglalkoztatták, melyeknek csírái akkor valahogy benne voltak Kolozsvár levegőjében. Ezen az országgyűlésen teremtette meg lelkes buzgólkodásával Aranka György az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságot. A következő évben Rhédey Mihálynak a Belső Szén-utca (Jókai-, majd Iorga-utca) elején levő úriházában tartotta eJ\$ magyar színelőadásait a Magyar Nemes Színjátszó" Társulat. Ez akkor nem szórakozás, hanem nemzeti igény volt. Két évvel utóbb valóban országos üggyé is vált, anieny nyiben az 1794-i országgyűlésen az erdélyi rendek törvénytervezetet nyújtottak be a Kolozsváron felállítandó országos színház alapítása érdekében. Résztint a Nemes Színjátszó Társaság előadásainak jövedelméből, részint közgyűjtésből, 1801-ben telket szereztek a színháznak, ez azonban alkalmatlannak bizonyult s így 1803-ban megvették azt a házhelyet, ahol 1813-ra fel is épült a farkasutcai régi színház. A belső berendezés — pénzszüke miatt — csak 1820-ra lett kész s a megnyitó előadást 1821-ben tartották.

Abban az időben ezek nagy eredmények voltak. A guberniumi kor nem volt kedvező a magyar nemzeti eszme és irodalomművelés szempontjából. Aranka nyelv-mívelő társasága tizenégy év alatt se kapta meg a bécsi legfelsőbb helyről kért jóváhagyást s így 1810-ben megszűnt. Hogy az erdélyi magyar nemzeti törekvések ennyit is el tudtak érni, abban nagy része volt az akkori gubernátornak, gróf Bánffy Györgynek, akinek tevékenységével jogosan hozzák kapcsolatba méltatói Erdély és Kolozsvár újraéledését. A főkormányzónak Szebenből Kolozsvárra hozatala ugyanis főként a Bánffy érdeme volt. Kolozsváron mégis kevésbé érvényesülhetett a guberniumra ránehezülő osztrák befolyás, mint a szebeni szász környezetben.

Bánffy György gubernátor emlékét hűségesen őrzi

a főtéri megkapó szépségű Bánffy-palota. A palota építése az 1774—1785. esztendőkre esett. Tervezője és építője a Württembergből bevándorolt Johann Eberhard Blaumann volt, akinek ez a gyönyörű barokk épület egyik legtiszteletreméltóbb alkotása. Bánffy György Szebenben ismerkedett meg vele, ahol ő gubernátorrá való kinevezése előtt főkormányiszéki tanácsos, Blaumann pedig városi építőmester volt.

A barokk-stílus, az úgynevezett „bécsi barokk”, a XVIII—XIX. század fordulóján mélyen belenyomta a bélyegét Kolozsvár arculatába. A város ekkoriban emelt palotái, mint a Király- (Bratianu-) utcai Bánffy-ház, a főtéri Jósika-ház, a Farkas- (Cogalniceanu-) utca 7. szám alatti volt Teleki-ház, úgyszintén a nagyobb-szabású magánépületek, mint a Belső és Külső Monostor-utcai mágnásházak, mind a barokk-stílus jellegzetességeit viselik.

A belváros templomai közül a XIX. század első harmadában készült el az evangélikusok temploma, a Főtér és a Belmagyar-utca sarkán. Építése Liedemann Márton lelkipásztorkodása idejére esett, felszentelése 1829-ben történt. Az 1690-es évek óta az evangélikusok ugyanezen a helyen, a papilak imatermében tartották istentiszteleteiket, de templomuk nem volt. A lutheránus felekezet régebbi történetét különben homály fedi s ez hihetőleg azzal magyarázható, hogy jó darabig a lutheri gyökérből kiindult reformáció kryptokálvinista irányához húztak a kolozsvári evangélikus hívek, mindaddig, míg az erőskezű Zabanius szász püspök keményen ki nem mondta, hogy a kolozsvári evangélikus gyülekezet eddig kryptokálvinista volt, de ezentúl orthodoxus lutheránus fog lenni. Ez valamikor 1700 körül történt s a kolozsvári luteránus eklózsianak ezt az időpontot megelőző mindenféle könyvei, iratai és feljegyzései nyomtalanul eltűntek, valószínűleg azért, mert Zabanius még az emlékét is el akarta törölni a kryptokálvinista eretnokségnek.

A XIX. század elején fellépett demokrata szellem a közművelődés és a népjólét irányítását mindinkább

megosztotta az addigi irányító osztály, a főnemes jóitevők s az új befolyáshoz jutott irányító tényező, a gazdasági és kulturális erőket természetesen összpontosító városok között. Ebből az az előny származott, hogy míg a főnemes pártfogók ilyen vonatkozású tevékenysége ötletszerű volt, addig a városok kezébe áttevődött vezetés tervszerűvé vált. Ekkoriban indult meg a városokban az utcák kikövezése, gyalogosok használatára való járdák készítése, a közvilágítás berendezése. Kolozsváron is megszülettek ezek az újítások. Az 1830-as években Kolozsváron nyílt meg az első erdélyi sétatér, az első könyvesbolt és az első (az akkori mértékkel mért modernebb igényeknek is megfelelő) szálloda.

A külvárosok is nőttek és terjeszkedtek. Kiepült a szénutcai és monostorutcai tized, a hidelvei külváros tengelyeként létrejött a hosszú és egyenes Nagy-utca (az az utca ez, amely ma Ferdinánd király-út néven a vasútállomástól vezet be a városba), a Külmagyar- és Külközép-utca már elért Szentpéterig s azt is Kolozsvár külterkévé olvasztotta, úgyszintén benépesedett a Szamos folyó és a Szamos-árok (Malom-árok) közti terület, a Kétvízköz.

A guberniális Erdélyország utolsó kolozsvári országgyűlése, 1848 májusában kimondta a Magyarországgal való uniót. Erről az emlékezetes országgyűlésről nevezték el aztán a Belmonostor-utcát, minthogy az unió kimondása az utca déli során álló városi vigadóban, a Redoutban hangzott el, — Unió-utcának. (Akkor az erdélyi román püspök szavazata is hozzájárult az unió törvénybeiktatásához, de az erdélyi románoknak a magyar uralom ellen 1892-ben Ferenc József császár és király elé 'terjesztett panaszirata, a memorandum, — melyről az Unió-utca a mai Strada Memorandului nevet kapta — annak a ténynek a dokumentuma, hogy az unió mellett 1848-ban leadott román püspöki szavazat nem azt a véleményt fejezte ki, melyet a nemzeti öntudatra ébredt román nép akart.

Az 1848/49-i szabadságharc alatt, 1848 november 16-tól december 25-ig osztrák megszálló csapatok lepték

el Kolozsvárt. A szabadságharc leverése után az osztrák elnyomás nem tűrte, hogy a hatósági főhivatalok Kolozsváron maradjanak és így ismét Szeben lett egy időre Erdély kormányzósági székhelye. 1861-ben még egyszer visszaköltözött a gubernium Kolozsvárra, de az 1867-i kiegyezéskor végérvényesen életbe lépett Erdély és Magyarország uniója s ezzel a főkormányzók letűnt a történelem színpadáról.

A FERENC JÓZSEF-I KOR.

A Ferenc József-i korban Erdély mind gazdaságilag, mind művelődésileg, mind politikailag vidékké süllyedt. A nevéből „Délkeleti Felföld”, illetőleg Budapesthez viszonyítva „Királyhágóntúli kerület” lett.

Vidéki várossá esett vissza Kolozsvár is. Ez ugyan a külsején nem látszott meg, mert egyre fejlődött, épült és szépült, de lelkileg és szellemileg elvesztette az önállóságát. Aki érvényesülni akart, mind Budapest felé tekintgetett és vágyakozott.

Ám azok a kolozsváriak, akik az erdélyi szellem hű örökösei voltak, kitartottak Kolozsvár mellett és megőrizték számára az Erdély fővárosát megszabó színvonalat.

Nyugalmas, békés, olykor szinte álmos esztendőök voltak ezek. De alkalmasak voltak a munkára, az alkotó tevékenységre is. A budapesti parlament politikusai jogáspolitikát folytattak, Erdélyben csendesen menedélt az útján a mindennapi élet. Hogy a csend vihar-előtti félelmetes csend volt, nem igen gyanították.

Az osztrák uralom végeztével, 1872-ben, Kolozsvár állami egyetemet kapott, melynek eleinte a volt jezsuita iskola és zárda épülete nyújtott otthont, majd 1902-ben megépült a hatalmas központi egyetemi palota s széles, modern homlokzatát büszkén emelte az ódon Farkasutcai házak fölé.

A Belmagyar-, azaz akkor már Kossuth Lajos-utcában, az unitárius kollégium kapott három utcára néző terjedelmes palotát, 1901-ben. A református ókollégium kiegészítésére meg a Bethlen-bástya szomszédságában építettek kétemeletes, új épületet.

A Főtéren 1902-ben leplezték le Mátyás király remek lovasszobrát, Fadrusz János kiváló alkotását. Kós Károly szerint: „a legművészebb szobor, melyet valaha magyar művész alkotott — és az a szobor úgy van elhelyezve a maga templomhátterével, hogy párja a világon alig akad.”

A Trencsényi-tér, a régi kolozsvári polgárok „Trencsényi-vári piac” néven ismert fa- és szénavásártelepe, úgy átalakult, mintha bűvös vesszővel varázsolták volna el. Nagy, kietlen, pocsolyás és sáros tér volt; csak kunyhók és vásáros népnek való fogadók szegélyezték, melyek a „Két ágyú”, vagy a „Három lilium” zengzetes címét viselték. Mindössze a délkeleti részén terpeszkedett egyetlen nagyméretű épület, a sárga kaszárnya, mely az 1860-as évek óta áll ott. A térnek ezen részét már előbb is katonák használták s mint Jakab Elek írja, a neve is onnan származott, hogy a XVIII. században egy Trincseni Ferenc nevű kapitány „a katonaság gyakorlásának ürügye alatt a teret elfoglalta, körülötte magas sáncot hányatott s a városi közönséget annak használatától eltiltotta”. — Mindez most pár év alatt megváltozott. A „Három lilium” helyére 1895-ben felépült a Református Theológia, aztán nemsokára az Erdészeti Palota, a Pénzügyigazgatóság; 1902-ben az Igazságügyi Palota, végül 1906-ban az új Nemzeti Színház; s a teret Bocskay-térnek, a színház mögötti részét pedig Hunyadi-térnek nevezték el.

Kár, hogy a nyolcvanas, kilencvenes és kilencszázas évek modern építkezéseinek a város régi, műtörténeti becsü emlékei közül sok minden áldozatául esett. Az ősi várfalakból alig maradt meg valami. A kapuk közül a Hid-kapu még 1895-ben állott, de forgalmi akadálynak minősítették és városfejlesztés címén megsemmisítették

ezt is. Az új épületek — sajnos — nem elég művésziek, sőt egyesek közülök kifejezetten művésztlenek s így nem nyújtanak elegendő kárpótlást az elpusztított és lerombolt régi város-szépségekért.

De természetesen voltak ennek a városfejlesztő buzgalomnak dicséretreméltó tettei is. Ilyen volt a Szent Mihály-templom környékének a tövébe épített bódéktól, viskóktól, lomtáraktól való megszabadítása. Igaz, hogy közben a templom bejárata előtti szép árkádos portikust, König Jánosnak az ezerhétszázas évekből való alkotását is elhordták a helyéről, de ezt legalább nem rombolták le végképpen, hanem a Szentpéteri templom előtt újonnan felállították.

Sikerült kezdeményezés volt még a Trencsényi-tér feletti domboldal, a Házsongárdra felkúszó Majális-út és a Séta-téren túli Szamos-balpart villanegyeddé való kiépítésének megindítása. Legkorábban a Trencsényi-tértől a dombra menő Attila-út villasora, a „tisztviselő telep”, alakult ki. Persze nemcsak tisztviselők építkeztek itt, hanem tanárok, vagy a város forгатagából kivágyó üzletemberek is. De az új villatelepülések első építői főleg a tisztviselő osztályból kerültek ki.

Mert Kolozsvár az 1890-es és az 1900-as években már túlnyomóan hivatalnok- és iskolaváros volt s meglehetősen katonaváros is. A régi Külközép-utca (melyet éppen katona jellegére való tekintettel Honvéd-utcának kereszteltek át) és a vele párhuzamos Zápolya-utca egész kaszárnyavárosrészt öleltek körül. Korzoidőben csak úgy tarkállottak az egyenruhák a Főtéren és a Sétatéren.

A Fellegvárban szintén kaszárnya volt. Országalapító Szent István király napján innen dördültek el a vaktöltéses ágyúütegek üdvlövései.

Aztán kitört a világháború. A katonák és az ágyúk kimentek a harctérre.

A VILÁGHÁBORÚ UTÁN.

Kissé talán hosszúra nyúlt a Fellegvári kilátóról való városszemle. De szükség volt rá, hiszen jobban megérthetjük a mai Kolozsvárt, ha ismerjük a tegnapi, a száz év előtti, az ezer év előtti. Az, ami volt, rokonabbá teszi és közelebb tudja hozni a szívünkhöz azt, ami van. A régi Kolozsvár, amely a mi városunk volt, de amelyben a város új urai szerint mi idegenek vagyunk, a múlt emlékeinek fényében előmutatja magát a mai Kolozsvár új és átalakult arcvonásai közül és megnyugtat, hogyha a világ immár meg is változott körülöttünk, ő azért megmarad továbbra is a mi otthonunknak.

A mi otthonunknak, akik ittmaradtunk. Mert a repatriáló vonatok és a mostohára fordult idők sok régi kolozsvárit elvittek innen. A hivatalnokváros hivatalnokai, akiknek egyik hónapról a következőre más állam hivatalában kellett volna szolgálniuk, legtöbbször útra keltek s azokat, akik ittmaradtak belőlük, lassanként majdnem mind kiselejtezték. Új emberek jöttek a hivatalokba. Az iskolaváros, melynek büszkesége az egyetem volt, 1919-ben búcsút vett a Ferenc József tudományegyetemtől és annak professzoraitól s az üressé vált egyetemi épületekbe látta beköltözni a Ferdinánd király egyetemet és az új tanári kart. A magyar felekezetek ősi iskolái maradtak csak meg, megerősödve az 1910-es években épült gyönyörű róm. kat. leánynevelő-intézettel, a Marianummal s a réf. leánygimnáziummal, melynek az egyház a volt Király- (most Bratianu-) utcában emelt szép, modern épületet, miután az erre a célra szánt magyarutcai pompás iskolatelkét kisajátítás folytán elveszítette. A többi tanintézetekbe új tanárok és új diákok jöttek. A katonaváros kaszárnyáiból is elmentek a régi katonák és új katonák jöttek a helyükre. Az ódon város befogadta az új érkezőket, lakosaiul és polgáraiul fogadta őket, átadta magát nekik, — de azért otthona maradt azoknak is, akik a régiek közül ittmaradtak.

Kolozsvár az utolsó emberöltő alatt nagyon megnőtt. 1891-ben 32.756 lakosa volt, az 1910-i népszámláláskor már 60.808. Ebből a sokaságból a református felekezethez tartozott 20.726 lélek, a római katolikushoz 19.021, a görög katolikushoz 8646, az ágostai evangélikushoz 2016, az unitáriushoz 1921, a görög keletihez 1359 s a zsidóhoz 7046. A nemzeti megoszlás százalékaránya a következő volt: 83.4% magyar, 13.4% román, 2.8% német, 1.2% egyéb. Két évtizeddel utóbb, 1930-ban, a román állam rendezett népszámlálást. Az adatok feldolgozása már megtörtént, de még csak félig illetékes értesülésekből halljuk, hogy állítólag a kolozsvári lakosság román részének számaránya 49%-ra emelkedett s az összes többi nem román polgárok együttvéve adják ki a másik 51%-ot. A város népessége ma 103.000. E számok megerősítése és egyéb részletadatok közlése hivatalosan mindeddig nem történt meg. Kolozsvár város tisztiorvosi hivatala havi kimutatásokat szokott készíteni s ezek rendszerint úgy tüntetik fel a helyzetet, hogy a románok halálozási arányszáma kisebb, mint a magyaroké, míg a születési arányszám hullámzik: egyik hónapban a magyaroknál, a másikban a románoknál érkezik több újszülött. A magyarok kedvezőtlen halálozási arányszámát valószínűleg arra az okra kell visszavezetnünk, hogy a régi kolozsvári magyar lakosok soraiban a legöregebb nemzedékek is képviselve vannak, akik fiatalságuk óta itt éltek s vénségükre is itt maradtak, a házsongárdi temető borongós elősejtelveivel a szívükben, — az impériumátvétel után rohamosan megsokasodott román népesség zömét ellenben az életük virágjában és munkabírásuk teljességében levő nemzedékek teszik, akiket a hivatalok, a munkalehetőségek, az új terület friss kereseti reményesei vonzottak Kolozsvárra. Természetes, hogy ebben a felső korhatárt még el nem ért népességi rétegben ritkább a halál aratása.

Amit a számok a százalékarányok eltolódásáról mondanak, Kolozsvár történetének tanulságai alapján könnyen megérthető. Kolozsvár az erdélyi medencének

olyan egyensúlyi pontján fekszik, mely akkor is Erdély fővárosává predesztinálja, ha a politikai elgondolások vagy gazdasági érdekek mást kívánnának. A fejedelemség idején hiába léptették elő mesterséges módon Gyulafehérvárát országszékhellyé s hiába tették a Habsburgok a guberniumot Nagyszebenbe, időről időre mégis csak mindig visszakерültek az országkormányzás szervei és hivatalai Kolozsvárra. A megnagyobbodott Románia új területi berendezkedése is mellőzni akarta Kolozsvárt s az erdélyi kormányzótanács, a Consiliul Dirigent, kezdetben Szebenbe vitte hivatalait: de nagyon rövid idő múlva már a román főhivatalok is Kolozsvárra csoportosultak át. Erdélynek nem Szeben, nem Brassó, nem Marosvásárhely, nem Várad, nem Arad és nem Temesvár a fővárosa, hanem Kolozsvár. Ez teljesen megmagyarázza az országa kiszélesedett határai közt elhelyezkedést kereső románság Kolozsvárra áramlását.

A magyaroknak a román térfoglalás következtében a politikai, közéleti és gazdasági élet főbb pontjairól vissza kellett vonulniuk. A városkormányzás egészen román kezekben van, csak elvétve sikerült a Magyar Pártnak a vezető román pártokkal úgy megegyeznie, hogy a tanácsban két-három magyar tagnak is helyet szorítsanak. Ez a képviselő azonban teljesen az esetlegességtől függ, mert a hatalmon levő román pártoknak rendszerint eszük ágában sincs a Kolozsváron élő magyarok számarányát figyelembe venni. Azok az intézmények, melyek városi vagy állami jellegűek voltak, illetve állandó költségvetési tételt képező községi támogatást, vagy államsegélyt élveztek, ma mind a románok birtokában vannak. így az egyetem, a klinikák, az állami iskolák, a hivatalok, a nemzeti színház, a városi zenekonzervatórium, a sporttelep és egyebek. A pénzintézetek, kereskedelmi és ipari vállalatok szintén nagyon megéreztek a változott helyzet hátrányait. A legrégebb kolozsvári bankok közül az 1868 óta fennálló Kolozsvári Takarékpénztár súlyos válságon ment át, az Erdélyi Bank és a Leszámítoló Bank megőrizték

ugyan egyensúlyukat, de a nagymértékben kedvezményezett román bankokkal csak óriási nehézségek árán tudják állani a versenyt. A velük körülbelül egyidőben felállított Econonral bankot a legújabb időkben számos tőkeerős és a bukaresti pénzügyi kormányzat által programmszerűen támogatott román nagybank váltotta fel. A pénzpiacon ma ezek uralkodnak. Kereskedelmi és ipari vállalatainknál az úgynevezett román nemzeti munkavédelmi propaganda okoz súlyos bonyodalmakat. A propaganda követelése az, hogy miután Nagyromániában a népesség 80 százaléka színromán, a vállalatok alkalmazottai közt is 80 százaléknyi román elemnek kell lennie. A gyakorlatban arról szó sincs, hogy ennek megfelelően a román vállalatok alkalmazottai sorában 20 százalékgig a nem románok is helyet kapjanak, de a kisebbségi vállalatokat sürgetik, hogy személyzetüket 80:20 arányban a román elem javára cseréljék át. Hogy ez hány és hány kisebbségi alkalmazottat tesz munkanélkülivé és földönfutóvá, ha tényleg kikényszerítik a keresztülvitelét, elgondolható.

Az államéleti, közigazgatási és gazdasági előretérés mellett Kolozsvár románsága kulturális téren is nagyot fejlődött. Az egyetem fakultásain az első évek tapogatózásai után komoly és értékes tudományos munka indult meg. A Ferdinánd király egyetem tanárai, — amint a hajdani Ferenc József egyetem professzorai közül is számosan megtették, — az elvont tudóskodás köréből kivonulnak a közélet porondjára is, nagy súlyt fektetnek a népművelésre, amihez élénk politikai szereplésük arányában és pártállásuk szerint egy vagy más vonatkozásban mindig ki tudják eszközölni a mindenkori kormányok támogatását. A román sajtó rendkívül megerősödött. A Kolozsváron megjelenő helyi lapok szerkesztőségein kívül az összes jelentős bukaresti lapoknak is van kolozsvári szerkesztősége. A román szépirodalom a kolozsvári románság köreiből nagyérdéklődésű közönségre akadt. A fejlődő román képzőművészet tanúbizonysága gyanánt minden nagyobb ünnep táján fegyelemreméltó kiállítások és tárlatok szoktak lenni

Kolozsváron. A nemzeti színházban felváltva működik az operatársulat és a drámai társulat. Az operaelőadások sok éven át művészi eseményszámba mentek, de anyagilag annyira megterhelték a színházat, hogy újabban a pár évvel ezelőtti színvonal valamicskét hanyatlott, azonban még így is magas fokon áll.

A román egyházak életében a vallásos érzés ápolása mellett a nemzeti eszme hangsúlyozása áll előtérben. Az egyházi munka élén az impériumváltozás után Kolozsváron létesített görögkeleti és a Szamosújvárról idehelyezett görög katolikus püspökség áll. A görög keleti püspökség székesegyháza a hajdani Trencsényi-tér (most Cuza Voda-tér) északi részét elfoglaló volt Kispark helyén áll, építése 1924-től 1934-ig tartott. A püspökség és a görög keleti teológia céljaira a liberális kormány 1934-ben a volt erdészeti palota épületét ajándékolta adta a görög keletieknek. A görög katolikus egyház a római szentszék intézkedése folytán a minoriták templomát kapta meg püspöki székesegyházzal. A mögötte levő telken 1934—35-ben épült fel a püspöki székház és teológia teljesen újszerű, szögletes stílusú, simavonalú, hatalmas modern palotája.

Az 1920-as évek óta bámulatosan kiépültek Kolozsvár külterületei és villanegyedei. Ha valaki évek óta nem látta, ma alig ismerné meg a külső Kolozsvárt. A Házsongárdnak azon a részén, melyhez a Majális-utca (Strada Régala) vezet fel, a Tordai országút (mai nevén Feleki-út) mindkét oldalán, a volt Attila- (most Andrei Muresan) út környékén, el szinte a Békásig, aztán a Séta téren túli Szamos-balparton, a Dónát-út végéig és a Hójáig egész városrészek nőttek ki a földből. Évente százával épülnek új családi házak. A külső kétvízközi Szamos-part vidékén, a vasúti töltésen túl, szintén kiterjeszkedett a város, de oda inkább a szegényebb népesség, a munkásság húzódott. A Belváros és a többi belső kerületek területén is megjelentek a legújabb építészeti modor négyszöges tagoltságú, lapostetejű, egyenes vonalú épületpéldányai. Az építetők túlnyomó többsége román. A magyarok közül ma-

napság keveseknek telik építkezésre: örül, aki megtarthatja a régi ingatlanát, ha volt; de legtöbben az olcsóbb bérű kislakásokba szorultak.

KISEBBSÉGI MAGYAR ÉLET

Igen, a magyarság, mint Erdélyben mindenütt, Kolozsvárott is megszegényedett.

Milliomosai különben se nagyon voltak. Voltak jó módú tőkései, vagyonos polgárai, gazdag mágnásai, de a tőkét és a vagyont a betétállományú pénzek elértéktelenedése, a megmaradt vagy újraösszekuporgatott tőkécskéket néhány banknak az 1931-beli gazdasági válság folytán kért kényszeregyessége ijesztően leapasztotta; olyan ipari, vagy kereskedelmi nagyvállalat pedig, amely a pénzügyi élet vérkeringését a magyarság anyagi érdekeinek szolgálatában észrevehetően felpezsdítette, vagy felpezsdíthette volna, Kolozsváron tulajdonképpen nincs és nem is volt. (Kifejezetten magyar kisebbségi nagyobb ipari vállalat talán egyedül a Minerva nyomdai és kiadó rt.) A mágnások gazdagságát a földbirtokreform során ért veszteségek fűrták oldalba.

A város közéletében való érvényesülés és rangszerzés útjai szintén megszűkültek a magyarok előtt. A városi, vagy állami közigazgatásban befolyáshoz, a hivatalokban jobb állásokhoz magyarok nem juthatnak. A mágnások, akiknek személyéhez hagyományos tisztelet kapcsolódott régen, elvesztették egykori élszerpüket. A kisebbségi magyar élet kiemelkedő és vezetésre hivatott alakjait csak saját faj testvéreik rokonszenve, érdeklődése és szeretete veszi körül, ez pedig nem biztosít fényes pozíciókat. A magyar ügyek szolgálata ma nem annyira előnyöket jelent, mint inkább áldozatokat kíván.

Kiszorult a magyarság a politikai életből is. A szükség természetesen meghozta az erdélyi magyarság politikai szervezetbe való tömörülését, de ma a magyar

politika kimerül az önvédelemben. Az államkormányzatban való tevőleges és alkotó részvételre a romániai pártpolitikai viszonyok nem adnak módot a kisebbségeknek. Annak a magyar politikai tevékenységnek, mely ma Romániában folyik, Kolozsvár a középpontja. Itt van az Országos Magyar Párt elnöksége, mely a magyarpárti ügyeket irányítja s a párt számára programról gondoskodik. A párt elnöke most Bethlen György gróf, előtte Ugrón István s kezdetben Jósika Samu báró volt. Jósika Samu előzőleg a Magyar Szövetség néven tömörült magyar mozgalom élén állott, mely a romániai magyarság összességét pártonfelüli, magasabb és egyetemesebb nemzeti szervezetbe szeretne volna összefogni. A Magyar Szövetség működése elé azonban az államhatalom akadályokat gördített s így egyetlen megoldásként egy magyar politikai párt megalkotása maradt csak hátra. A pártalakítás Magyar Nemzeti Párt név alatt 1922-ben meg is történt. De már a párt megszervezése előtt, 1922 január havában, egy Magyar Néppárt is létesült, melynek kezdeményezése Kalotaszegről indult ki, alakuló gyűlése és szervezkedése azonban Kolozsváron folyt le. Ennek vezetői Kós Károly és Zágoni István voltak. Célkitűzéseiket a Magyar Nemzeti Párt programjától az különböztette meg, hogy nagyobb mozgékonyt, több demokráciát és az országpolitikába való lendületesebb beavatkozást sürgettek. Nem egészen egy év leforgása után, 1922 decemberében a két párt Országos Magyar Párt néven egyesült. A demokratikus elvek mélyebbreható érvényesítését és a pártnak a magyar nép minden rétegével közvetlen érdek- és életkapcsolatba jutását az úgynevezett magyarpárti Reformcsoport tovább is követelte, míg 1927-ben az elégedetlenek ismét Néppárt néven, ezúttal dr. Kecskeméthy István elnöke alatt, kiszakadtak a pártból. A kiszakadásnak nem támadt jelentős visszhangja. Ma tehát a romániai magyarságnak csak az Országos Magyar Pártban van hivatalos pártképviselése. A párt ennek ellenére sem találta még meg az utakat és módokat a romániai magyarság olyan mér-

tékü egybefogására, hogy az egységből senki se hiányozzék.

Az Országos Magyar Pártnak mindenütt vannak helyi tagozatai. A kolozsvári tagozat ügy buzgó védelmi munkát fejt ki egyes polgári sérelmek orvoslása, a föld-reform végrehajtásával kapcsolatosan felmerült sérelmek jóvátétele, a magyarságnak Kolozsvár város vezetésében való képvisellete érdekében és hasonló ügyekben. Elnöke Vásárhelyi János református egyházkerületi főjegyző.

A magyarság jövőjét valószínűleg nem a pártszervezet fogja eldönteni, hanem egy olyan előrelátó, bölcs és körültekintő, ám e mellett határozott és öntudatos népnevelés, amilyenre a magyarpárti körökben éppen úgy gondolnak, mint a párt működését bírálók köreiből, de amelynek életet vagy halált jelentő fontosságára a romániai magyar nép egésze nem döbönt még rá. Valami egységes magyar kisebbségi nemzetársadalomnak kellene létrejönnie, melyben nincsenek osztálykülönbségek és érdekellentétek, hanem mindenkinek megvan a feladata, a helye, az egymásért való közösségi felelőssége. A művelt és iskolázott magyar értelmiségnek arra az alapelvekre kell berendezkednie, hogy akármilyen pályán működik is valaki, kötelességei végzésében az önfenntartásnál magasabb hivatást kell látnia. Mint Makkai Sándor mondja „Magunk revíziója” című könyvében: „az intellektuális pályán maradtak vagy leendők kis serege nemzeti jelentőséget csak mint a népért élő, a nép közt élő, a népet szolgáló vezetőréteg nyerhet.” Óriási feladatok várnak a romániai magyarság tanult rétegére a nép gazdasági és szellemi megerősítése terén. Ennek azonban nem abban a formában kell megtörténnie, hogy a többet tudók leereszkeskednek és tanítják a tudatlanokat. Az erdélyi magyar népnek sajátos értékei, a nemzeti kultúra szempontjából megbecsülhetetlen őskincsei, nemzedékeken keresztül átöröklött hagyományos erkölcsi és világnézeti szempontjai, az atyái földjébe rögződő elpusztíthatatlan gyökerei vannak. Ezeket kell a romániai magyarság nagy értékállo-

mányának alaptökéjéül venni. A másik, minden erőnket próbára tevő, végzetesen komoly feladat a magyar munkásság lélek szerint való beolvasztása a kisebbségi magyar nemzettestbe. A magyar munkások és a többi magyarok között ma már nem áll ott elválasztó akadályként a tőke, vagy az osztálykülönbség: a kisebbségi magyarok mind nagyon hasonlók, sőt egyenlővé lettek a bizonytalanságban, mely környezi őket. A nép, az értelmiség, a munkásság együtt másfélmillió magyar lelket jelent. Ez az a közösség, az az élő test, melynek minden egyes tagja rá van utalva a többi tagokra és amelynek képesnek kell lennie, — bármily mostohák legyenek a körülményei, — hogy önmagát fenn tudja tartani és minden egyes tagját el tudja tartani, külső segítség nélkül, százféle megpróbáltatás ellenére.

Ehhez az egységbeolvadáshoz, mely végelemzésében sokkal inkább a lelkületen múlik, mint a szervezeten, irányításra, útmutatásra, példaadásra van szükség. Kell egy tűzhely, amely meleget áraszt és világosságot küld szét. Kell egy szív, amely ütemet dobog az életnek és felfogatja, tisztítja, folyton felfrissíti a vérkeringést.

Kolozsvárt mind történeti múltja, mind a mai helyzetben rászakadt erőpróbák folyamán való helytállása kötelezi ennek a feladatnak a hordozására. Itt, ahol a politikai tévesztés és a sorozatos gazdasági vereségek folyamán is elég erős maradt a magyar szellem arra, hogy kulturális értékeit megtartsa, sőt kultúrájának élőfáján sok ágat új virágba borítson, további küldetés is vár a felelős tényezőkre.

Tagadhatatlan, hogy az erdélyi magyar szellemi életnek Kolozsvár ma még inkább középpontjává lett, mint valaha. Igaz, hogy nem egy próbálkozása könnyűnek találhatik, ha a tárgyilagosság mérlegére tesszük s nem egy megmozdulása szárnysegett vergődés csupán, ha a világviszonylatokkal való összehasonlításban nézzük. És mégis: nem lehet letagadni, hogy Kolozsváron a magyarság élete a lemorzsolódás sodrában sem vált meddővé, gyümölcstelenné. Ha volt valami a világháború utáni erdélyi magyar nép történetében, ami

érdemes a feljegyzésre, ebben a krónikában a legszebb fejezetek Kolozsvárt illetik.

A háború nyomorúságai és a Magyarországtól való elszakadás hatásaként beállott aléltságból és csüggedésből elsősorban az egyházak munkája térítette eszméltre azokat, akik ittmaradtak. Az egyházak rámutattak, hogy Istennek bizonyára valami megrendítően komoly célja van ezekkel a változásokkal, és a változott viszonyok között is odaadó, hűséges és egész-szívvvel végzett munkát kívántak mindenkitől.

S a munka megindult. Annak ismertetésére nincs terünk, hogy a különböző magyar egyházak Kolozsváron székelő főhatóságai az egész ország területén milyen hitébresztő és szeretetmunkát gerjesztő lelki toborzást fejtettek ki, de ami Kolozsváron végbement, fogalmat nyújthat a többi részekről is. A református egyház, mely Kolozsvárnak még ma is legnépesebb felekezete, boldog áldozatkészséggel vette ki részét a ref. leánygimnázium, a református kórház és diakonissza-intézet, a református aggmenház és napközi gyermekotthon felállításának tevékenységéből; szeretettel fogadta a belmisszió kezdeményezéseit, a vasárnapi iskolát, ifjúsági munkát, leányszövetséget, nőszövetséget, férfiszövetséget. A római katolikus felekezet sokoldalú buzgólkodása nem kevésbé értékes. Azzal, hogy a ferencrendiek békási Alvernatemplomát, a Bonaventura nyomda kitűnő kiadványait, a missziós nővérek önfeláldozását s a Központi szálló vezetésébe bevitt keresztény üzletgyakorlatát, a Kolping tevékenységet és a róm. kat. népszövetséget megemlíjük, félig se soroltuk elő mindazt, amit érdemes és tanulságos volna itt elmondanunk. A kicsiny unitárius egyház is példásan működik: a szorosán vett hittevékenységeken kívül a Dávid Ferenc Egylet és az Unitárius Irodalmi Társaság kereteiben kínálkozó alkalmakat használja fel a kultúra csiráztatására. Az evangélikusok szintén kevesen vannak számbelileg és az impériumátvétel első idejében a szász és magyar hívek közti ellentétek meghasonlásokat okoztak köztük, de az

egyenetlenségek elsimultak s most egy száz és egy magyar lelkéssel az élükön dolgoznak az anyaszentegyház javán.

Ha az egyházak az Igeről, a lelki kenyérről gondoskodnak, vannak az erdélyi magyarságnak Kolozsváron olyan szervei is, melyek a mindennapi kenyérral törődnek. Ha futólagosan is, hivatkoznunk kell arra, hogy több, mint egy évszázaddal ezelőtt, 1825-ben, az amerikai útinaplójáról híressé vált Bölöni Farkas Sándor alkotása gyanánt Kolozsváron nyílt meg, mint magán alapítású pénzügyintézet, a legelső magyar takarékpénztár; a Gondoskodó Társaság. Ez a tény, jegyzi fel Oberding József, „még máig is ismeretlen a magyar banktörténelemben, bár a Gondoskodó Társaság, sajátosan szövetkezeti jellegénél fogva, nemcsak banktörténeti szempontból bír jelentőséggel, de szövetkezet-történeti szempontból is figyelmet érdemel”. Talán nem véletlen tehát, hogy kolozsvári illetékes szakemberek köréből immár Erdély mind szélesebb területeire kihatol a szövetkezeti eszme iránti lelkesedés.

Erdély mezőgazdaságának irányító tényezője régen a kolozsvári gazdasági akadémia volt. Ma a gazdasági akadémia, mely 1932-ben pompás új épülettel gazdagodott, a román oktatásügyet szolgálja. Az impériumátvétel óta azonban a magyar gazdászok főiskolai képzésének szükségessége nagyon megkisebbedett, mivel a nagybirtokokon gazdálkodó magyar földesurak száma a birtokreform folytán erősen megcsappant. A magyarságra nézve tehát nem a gazdasági főiskola, hanem a párhordas kisbirtok és törpegazdaságok életképessé tétele a lényeges. Ennek a célnak szolgálatában áll az Erdélyi Gazdasági Egylet. Megalakulása 1844-re nyúlik vissza, de munkája soha se volt oly égetően fontos, mint 1919 óta. Székhelye Kolozsvár, hatásköre egész Erdélyre kiterjed. Jelenlegi elnöke Bethlen György gróf, ügyvezető igazgatója Török Bálint, aki az „Erdélyi Gazda” című hivatalos lapot is szerkeszti. — Szintén a gazdálkodó falusi nép gyakorlati tanácsokkal és szellemi táplálékkal való ellátását célozza a Minerva R.-T. „Magyar Nép”

című hetilapja, mely Gyallay Domokos és dr. Szász Ferenc szerkesztésében, 20.000 körüli példányszámban jelenik meg.

Nem lenne teljes a Kolozsvárról rajzolt arckép, ha megfeledekeznénk testedző egyesületeiről és turisztikájáról. Az előbbieket, melyek sorában a legrégebb a Kolozsvári Athletikai Club, a hivatalos helyek pártfogása nélkül, a magyar társadalom támogatásával, elég nehezen boldogulnak és mai adottságaik mellett valószínűleg nem alkalmasak olimpia-bajnoki tehetségek kifejlesztésére; a turisztika pedig, melyet főként az Erdélyi Kárpát Egyesület céltudatos munkája tesz komollyá, Kolozsvár közvetlen környékén szűkében van az igazán szép vidékeknek. Így e két sportág egyike se dicsekedhetik mennyiségileg kimagasló eredményekkel, de ennek ellenére minden elismerést megérdemelnek, mert hatalmas közösségtudatosító erő van bennük s ma erre a romániai magyar népnek igen nagy szüksége van.

S ezen a ponton elérkezünk az erdélyi élet egyik sokat vitatott kérdéséhez. Senki se tagadhatja, hogy a közösségtudatra és annak velejáróira múlhatatlan szükségünk van. Olyan tétel-e ez azonban, mely minden létmegnyilvánulásra szabályul húzható? Vájjon kaptafa-e, amelyhez mindennek hozzá kell idomulnia? Éveken át vitatárgy volt erdélyi magyar lapjainkban, hogy ez a közösségtörvény mereven kötelezi-e a művészetet is, vagy pedig itt lehetőséget nyújt bizonyos engedelményekre? Más fogalmazásban: önmagáért van-e a művészet, avagy az a kötelessége, hogy a közösségért legyen?

A probléma eldöntetlen. Valahogy azt érzi az ember, mintha nem is lehetne kielégítően megoldani. A mi létünk az időben folyik le, a mában és a holnapban. A művészet ellenben időfeletti. A mi emberi, társadalmi, nemzeti, kisebbségi közösségeink létkérdései a mába vannak belebogozódva és a holnaptól várnak feleleteket, vagy kivezető ösvényeket. Szabad-e a ma baját és a holnap gondjait koloncul rákötözni az időfeletti művészetre? Az evangélium így beszél: „Ne aggodalmaskod-

játok a holnap felől, mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől. Elég minden napnak a maga baja”.

A probléma eldöntetlen, a vita még tart. De a művészet nem vár a döntésre, hanem a mán és a holnapon felülemelkedve, bátran és őszintén hirdeti a világnak a Szépség örömuzenetét, a Jóság jó hírét, az Igazság megnyugtatót és a Békesség vigasztalását.

Kolozsvárnak elég gazdag része jutott ebből az áldott hírmondásból.

Zenekultúrája szép múltra tekinthet vissza. Konzervatóriuma 1819-ben létesült s a huszadik század elejére virágkorába érkezett. Farkas Ödön igazgatósága alatt olyan tehetségeket röpített szárnyra, mint Sándor Erzs, Székelyhidy Ferenc. Amióta a királyutcai Bánffy-házban a román konzervatórium működik, két konzervatóriuma is van a városnak, s a Szentegyház-utcai magyar konzervatóriumban tovább folyik a Farkas Ödön-féle nemes tradíciók szerinti zenekultúra ápolása. Zsembery Elvira, Pollermann Aranka, Kouba Paula, Zsizsmann Rezső művészete igaz büszkesége Kolozsvárnak, s a zeneszerző Delly Szabó Gézára külföldön is kezdenek figyelni.

A képzőművészetet Kolozsváron nem csekélyebb örökség kötelezi, mint a XIV. századbeli két mesteré, Kolozsvári Mártoné és Györgyé. Ezek a sorok, melyek Kolozsvár egészéről akarnak arcképet adni, s nem időzhetnek a részleteknél, összehasonlító méltatás nélkül egyszerűen csak megnevezik az életerős tudású Szolnay Sándort, s a maga idejében szép ígéretnek indult, de kissé meglanyhult Ács Ferencet, mint festőket; a finomízlésű gróf Bánffy Miklóst mint könyvillusztrátort; az erdélyi szépségeket avatott kézzel színekbe foglaló rajzoló D. Berde Amált; a váratlan meglepetésül jelentkezett Gy. Szabó Bélát, mint grafikust; az őseredeti és sokoldalú Kós Károlyt, mint grafikust és mint építész; Vágó Gábort, mint szobrászt. Kolozsvárról származott el Merész Gyula, és Kolozsváron mintázta, jóformán csak a maga gyönyörűségére kitűnő szobrait Szabó Vera.

Most pedig a gondolat és az író toll művészei következnek. A krónikási hűség kedvéért meg kell emlékeznünk az 1888-ban megalakult Erdélyi Irodalmi Társaságról, mely akkor egy teljes emberöltőn át hűséges és tiszteletreméltó munkát végzett. De a mai napoknak nem az Erdélyi Irodalmi Társaság a fóruma. Az Erdélyi Irodalmi Társaság aranykora óta sok idő eltelt. Azóta az erdélyi irodalom a teljes magyar irodalom nagy virágoskertjének egyik ágyasából önálló virágoskerteté lett, — ám nem féltő kertészpepecselés, hanem földrengés szakította azzá. Az első új hajtások melegágyául Nagy László „Erdélyi Szemlé”-je kínálkozott, csak hogy ezen a sokasodó virágtermés hamar túlnőtt. A „Szemléből” „Pásztortűz” lett. 1923-ban tizenegy fiatalember (Balázs Ferenc, Finta Zoltán, Jancsó Béla, Kacsó Sándor, Kemény János, Maksay Albert, Szentiványi Sándor, Tamási Áron s még három társuk) kiadta a „Tizenegyek antológiáját”. Ez a könyv nem annyira irodalmi súlyánál fogva érdemel említést, mint inkább azért, mert első számottevő élet jele volt a Romániához csatolt Erdélyben élő magyar fiatalság magáraébredésének. 1924-ben megalakult az erdélyi irodalomban azóta is vezértényezőként fennálló Erdélyi Szépművéses Céh. 1928-ban a Kemény János báró által összehívott „Erdélyi Helikon” írói csoport megindította a hasonló című folyóiratot. Erdélyben számos szépirodalmi folyóirat támadt 1919 óta. Közülük a nagyváradi „Tavaszi” és „Magyar Szó”, a marosvásárhelyi „Zord Idő”, meg a kolozsvári „Napkelet” elég kedvező fogadtatásra találtak a közönség körében, de egyikük sem volt hosszúéletű. Csak két lap tudott megmaradni, a „Pásztortűz” és az „Erdélyi Helikon”, mind a kettő Kolozsváron. Az előbbi a Minerva Rt. kiadói tulajdonából 1934-ben egy független irodalmi csoport kiadásába ment át, az utóbbit a Szépművéses Céh adja ki. A Szépművéses Céh már közel száz kötet regényt, elbeszélést, verset, tanulmányt és színdarabot hozott ki, a Minerva is jelentetett meg néhány szépirodalmi könyvet, de egy idő után népművelési iratok és tankönyvek kiadására tért át. Ezek az erdélyi szépiro-

dalom kolozsvári keretei. Lélekkel és tartalommal e kereteket Erdély írói varázsolják elevenné. Annak a pusztá ténynak számbavétele, hogy az erdélyi irodalom legjellegzetesebb kiválóságai közül hányan élnek éppen Kolozsváron, minden külön érv helyett bizonyítja Kolozsvár vezető szerepét. Álljon itt a számos név közül a Bánffy Miklóssé, a Makkai Sándoré, a Kós Károlyé, a Tamási Ároné, az elbeszélő próza mestereié; és a költők sorából a Reményik Sándoré, meg a fiatalabb poéták élére jutott Dsida Jenőé, aztán a humorista Karácsony Benőé. Nem maradhat Kolozsvár magyar íróinak sereg-szemléje rendjén említetlenül Kovács László, a Helikon és Császár Károly, a Pásztortűz szerkesztője. Áprily Lajos első irodalmi sikereinek, s éveken át költői alkotókedvének is, Kolozsvár volt a színhelye, míg Magyarországra nem távozott. Hunyady Sándort szintén Kolozsvártól nyerte el Budapest. És Kolozsváron született, itt érte el írói késztető és alkotó tevékenységének csúcspontját, csak éppen meghalni költözött Budapestre, a felejthetetlen Kuncz Aladár.

Az erdélyi szépirodalom ma már nemcsak a szűkebb határok között, vagy az utódállamok magyar olvasóközönségénél, de Magyarországon is, szóval az egész magyar nyelvterületen meghódította a szépért lelkesedni tudó szíveket.

Bár hatásában nem ennyire messze-érő, jelentőségében nem kevésbé fontos az erdélyi magyar újságírás. A kolozsvári sajtót különösen mélygyökerű hagyományok teszik küldetészerűen nagyhivatásúvá. Az első magyarnyelvű politikai újság, a „Magyar Hírvivő”, mely 1790-ben indult meg Szebenben, a gubernium és az országgyűlés Kolozsvárra jöttékor, már megindulása évében, kolozsvári lappá lett. Abban a városban, ahol Heltai Gáspár, Tótfalusi Kis Miklós, Veresegyházi Mihály, Telegdi Sámuel voltak a betű első katonái s ahol a nyomtatott szó tisztességét ezeknek az úttörőknek a szelleme ellenőrzi, a közírás többet jelent a hírszolgáltatásnál, vagy éppen hírhajhászásnál. A jelenlegi nehézségek között hősiez szolgálát az a munka, mely

a Bartha Miklóstól alapított „Ellenzék”, vagy a háború utáni s újabban a Magyar Párt lapjaként megjelenő „Keleti Újság” szerkesztőségében folyik. Krenner Miklós, Szentimrei Jenő, Lakatos Imre, Szász Endre, Zágoni István, s a ma már nem tényleges sorbeli, de több évtizedes közírói érdemekre visszatekintő Gyalui Farkas, Balogh Arthur, meg az itt cím szerint meg nem nevezett többi lapoknál dolgozó Sulyok István, Ligeti Ernő (új lapja a Független Újság), Walter Gyula: egytől-egyig kipróbált és értékes emberei a kolozsvári újságírógárdának. A magyar nyelvű zsidóságnak külön napilapja van, az „Új Kelet”. Az időszaki sajtótermékek között — noha baloldali irányánál fogva nem minden körben népszerű — jól szerkesztett voltánál fogva említést érdemel a „Korunk” című folyóirat.

Okvetlenül a legjobb tollú publiciszták, sőt már a szépírók sorában kellett volna helyet adnunk Kádár Imrének, ha őt a betűrovástól egy idő óta el nem szólította volna a színház. A kolozsvári magyar színházügy támogatására létesült színpartoló társaság megbízottjaként előbb rendezője, majd a kiváló dr. Janovics Jenő visszavonulása után igazgatója lett a Magyar Színháznak. Válságos évek, kiszámíthatatlan nehézségekkel viaskodó küzdelmek után most megint olyan színvonalat ért el a színház, amely a régi idők kolozsvári magyar színpadművészetének sem válik szégyenére. Ha az ember ott áll a sétatéri színekör épülete előtt, ahol a Magyar Színház sok viszontagság után állandó hajlékot kapott, s a mostani Román Nemzeti Színház díszes épületére gondol, melyből a magyar színészet kiszorult, vagy a csákány alá került Farkas-utcai ódon épület lelkeshangulatú színházi estéinek hangulatát idézi fel, csak elismeréssel és köszönettel adózhat azoknak, akik a Színekör rivaldáján a legkomolyabb becsvággal és művészetük teljes kifejtésével dolgoznak a magyar kultúráért, feledtetve, hogy itt hajdan, mikor az ócska fabódében az „Ördög pirulái”-t játszták, csak a karzat szórakoztatása volt a cél. Ez persze a régi nyári Színekörnél rendjén volt, hiszen a július-augusztusi hőségben

mulatni és szórakozni menő kolozsvári polgárok semmi többet nem kívántak, csak mulattatást. De azóta végzetesen megváltozott a világ és tragikusan komollyá vált a magyar sors. Így lett a szinköri komédiásházból a magyar kultúrát és művészetet ápoló otthon és menedékhely.

Nagy kár és hiány, hogy a romániai magyar tudományosságnak nincs egy ilyen, az egész magyarság köztulajdonát képező otthona és menedékhelye. Amíg az egyetem magyar volt, magától értetődött, hogy a tudományok összességének ez a hajléka az egész magyarságé. Azonban az egyetem átvétele óta a magyar tudományosság nem talált olyan közös tetőre, mely alatt megvonhatta volna magát. A kolozsvári református teológia keretében 1920-ban az itt maradt egyetemi tanárok és magántanárok bevonásával munkába kezdett ugyan egy felekezeti tanárképző, de ennek működését rövid idő múlva hatóságilag betiltották. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, mely inkább népszerű kultúraterjesztés céljából alakult 1884-ben, esetleg szóba jöhetett volna ilyen tudományos középpont gyanánt, ha alapjai elértéktelenedése és alapszabályainak a román kormányzat részéről való el nem ismerése meg nem gátolta volna mindenféle tevékenységét. Legutóbb megkapta ugyan alapszabályai jóváhagyását, de a szegénység és a hosszas kényszerű tétlenség miatt most saját magának is újból, előlről kell kezdenie mindent. Gondviselészerű jótétemény az erdélyi tudományosság szempontjából, hogy az impériumváltáskor az egyebünnen kiszoruló tudományos munka összefogására készen állott Mikó Imre gróf alkotása, az Erdélyi Múzeum Egyesület. Ennek szakosztályai és György Lajostól szerkesztett folyóirata, az „Erdélyi Múzeum”, valamennyire mégis teret tudnak nyújtani a tudományos munka művelésére. Mikor Mikó Imre 1859-ben, a Bach-korszakban, életrehívta, akkor is súlyos megpróbáltatások terhe feküdt a magyarság életén, s hatvan év múlva, 1919-ben ismét az a feladat hárult rá, hogy ne engedje széthullani a tudományművelésre hivatott

erőket. Mivel azonban könyvtára és gyűjteményei a Ferenc József tudományegyetem használatában voltak a magyar időkben, a Ferdinánd király egyetem is visszatartotta őket s így a különböző egyetemi intézeteknél való hozzájukférés nehézkesebb, mintha egy közös helyiségben volnának elhelyezve. Sajnos, egyes tárakat teljességgel lehetetlen megközelíteni, az őket használó egyetemi fakultás önkényes tilalma miatt.

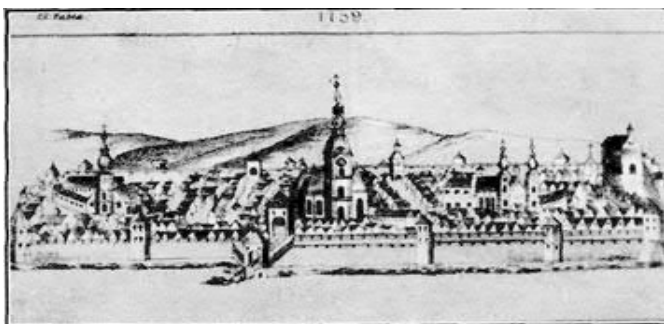
De azért így is élénk és értékes tudományos munka folyik Kolozsváron. A felekezetek közép- és felsőfokú tanintézeteiben az iskolai oktatás mellett a tanárok önálló tudományos búvárkodással is foglalkoznak s végzett munkájuk sokkal több, mint amennyiről a nyilvánosság hall, mert kutatásaik eredményeiről csak ritkán és csak részletekben tudják értesíteni a közönséget. Ezen a téren se kallódott el a nagy elődök, Apáczai Cseri János, Szenczi Molnár Albert, Gyulai Pál, Brassai Sámuel öröksége. Teljes felsorolásra nincs helyünk, de legalább Tavasz Sándornak, Imre Lajosnak, Varga Bélának a bölcsészet, neveléstudomány és hittudomány terén, Szádeczky Gyulának, Balogh Ernőnek, Széli Kálmánnak a matematika-természettudomány terén, Bíró Vencelnek, Kelemen Lajosnak, a történelem, Kristóf Györgynek a magyar nyelv és irodalom, Roska Mártonnak a régészet terén végzett irodalmi munkásságát meg kell említenünk.

A Kolozsváron élő magyarság szellemi életének ez az áttekintése nem arra való, hogy hivalkodás és büszkélkedés tárgya legyen. Inkább elkötelezés van benne. Akiknek Isten ilyen szellemi és kulturális javakat adott, azoknak úgy kell sáfárkodniuk, hogy anyagilag legyöngült és jövő kilátásai tekintetében sötét bizonytalanság felé haladó magyar népünket lelki gazdagsággal, csorbítatlanul megőrzött nyelvünk és kultúránk örökségével, hívő szívvel és csüggedetlen kitartással gazdagítsák, gyarapítsák.

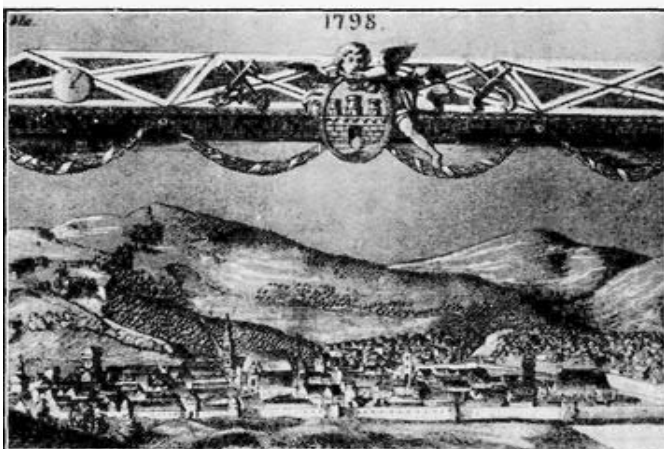
S ebben nemcsak azt az idősebb nemzedéket terhelő felelősség, amely ezeket az értékeket átmentette a múltból, hanem az ifjak nemzedékét is, amelynek fel kell

ismernie és teljesítenie kell a rá váró szent kötelességet. Kolozsvár egyetemének magyar hallgatói is vannak, felekezeti főiskoláin magyar teológusok készülnek az Ige szolgálatára, a középiskolákban erdélyi fiúk és leányok százai tanulnak. Az öregebbek kezéből ők veszik át a fáklyát, amivel világítaniok kell, a lelki kenyeret, melyet Erdély magyarságának eledelül kell vinniök. És nyugodtan elmondhatjuk, hogy ifjaink elértették az idők szavát. Kolozsváron ma nincsen bohó, könnyelmű, gondtalan magyar diákvilág, hanem verejtékes, elszánt, az életmunkára dolgozva készülő ifjúság van. A kolozsvári ifjúsági lapok, az „Erdélyi Fialatok”, a „Hitel”, az „Ifjú Erdély”, az elkerülhetetlen fiatalos szertelenségek ellenére is, remek alapokmányai az erdélyi magyarság jövőjének.

Íme, Kolozsvár arcképe, vagy talán inkább arcképsorozata, Napocá-tól Klusuár-on és Kolozsváron keresztül egészen Cluj-ig. Ezer évnél hosszabb időről számolt be ez a futólagos bemutatás. Azok közül a kolozsvári gyermekek közül, akik e városarckép megjelenésének évében születnek, valószínűleg sokan megérik ennek a mostani évezrednek a végét és meglátják, a kétezredik esztendő hajnalhasadását is. Adja Isten, hogy amit a mi nemzedékünkől megtagadott a végzet, nekik, a jövő Kolozsvár polgárainak, meghozza a friss ezredév; hozzon a falaik közé, az utcáikra, a hajlékaikba, a szívükbe szeretetet, egyetértést, békességet, felvirágzást és boldog életet.

Kolozsvár Monostor felől (1759)

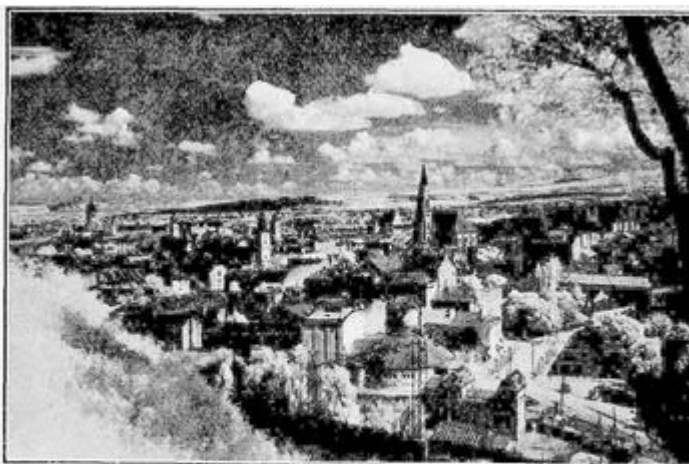

A város délről, a Házsongárd felől (1798)

A Hídkapu-báctya

Kolozsvár

Látkép a Fellegvárból

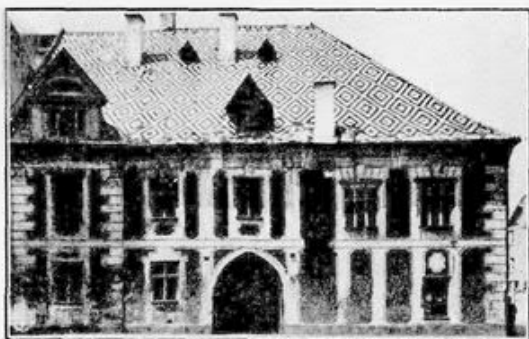
Vármegyeház

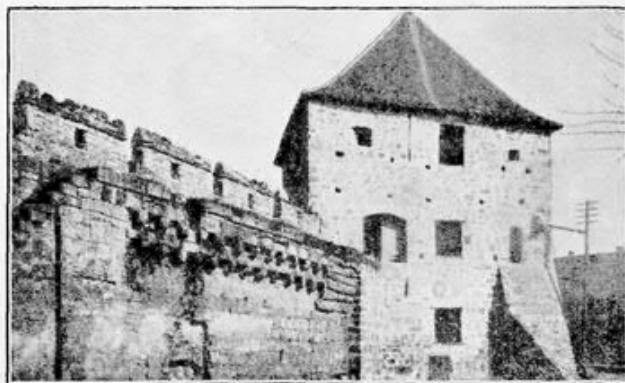
Az alsóvárosi (kétágú)
ref. templom

Mátyás király szobra

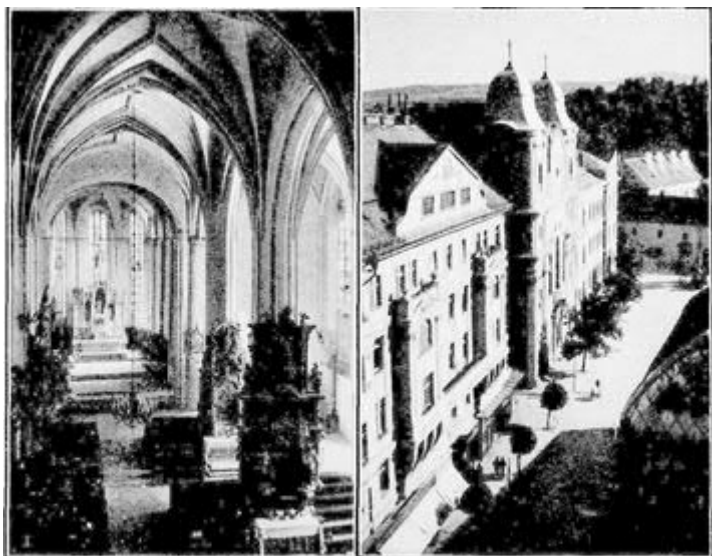

Mátyás király szülőháza

Régi várfalrész és Bethlen-bástya

Kolozsvár

A Szent Mihály templom belseje Egyetem-utca; Plarista templom

A főtér és a Szent Mihály-templom

Kolozsvár

Igazságügyi palota, Nemzeti Színház

Sétányi részlet

Tudományegyetem (Farkas-u. homlokzat)